

Univerzita Palackého v Olomouci

Fakulta tělesné kultury

UPLATNĚNÍ KONÍ V PROGRAMECH
ZÁŽITKOVÉ PEDAGOGIKY

Bakalářská práce

Autor: Bohdana Krzystková, studium rekreologie – PVČ

Olomouc 2010

Bibliografická identifikace

Jméno a příjmení autora:	Bohdana Krzystková
Název bakalářské práce:	Uplatnění koní v programech zážitkové pedagogiky
Pracoviště:	Katedra rekreologie
Vedoucí:	Mgr. Rudolf Rozsypal
Rok obhajoby:	Akademický rok 2009/2010

Abstrakt:

Bakalářská práce řeší možnosti využití koně jako média pro osobnostně-sociální rozvoj jedince v programech zážitkové pedagogiky. Pro zjištění podstatných údajů z oblasti chovu koní byly osloveny náhodně vybrané chovatelské subjekty z ČR formou dotazníku. Výsledky dotazníkového šetření jsou zpracovány v grafech s průvodním textem. Ze souhrnu poznatků teoretických i praktických vyplývá, že koně by mohli být v zážitkově pedagogických programech využiti, a to v oblastech osobnostního rozvoje jedince, jeho sociálního rozvoje i oblasti vztahů ke společnosti. Dílčím výsledkem práce je také model manuálu přípravy kurzu pobytu v přírodě, kde se jako výchovný formativní prostředek objevuje kůň.

Klíčová slova:

duševní zdraví – volný čas – komunikace – etologie – hiporehabilitace – symbol – pobyt v přírodě – prostředky zážitkové pedagogiky

Souhlasím s půjčováním bakalářské práce v rámci knihovních služeb.

Bibliographical identification

Author's first name and surname: Bohdana Krzystková
Title of the thesis: The use of horses in experiential education programmes
Department: Katedra rekreologie
Supervisor: Mgr. Rudolf Rozsypal
The year of presentation: Academical year 2009/2010

Abstract:

The thesis solves the possibilities of utilization of a horse in experiential education programmes as a medium for the man's personal and social development. Casually chosen Czech breeders were addressed by a questionnaire to find out the fundamental data from the horse breeding sphere. The results of questionnaire inquiries are processed with the graphs accompanied by text. From summing theoretical and practical findings it is accured that horses should be useful in experiential education programmes in spheres of man's personality, his social being and relations. The model of a manual of preparing an experiential education training, where a horse should be the especial educational formative instrument, is also a part of the output.

Key words:

sanity – leisure time – communication – ethology – hiporehabilitation – symbol – living in the open – instruments of experiential education

I agree the thesis paper to be lent within the library service.

Prohlašuji, že jsem zadanou bakalářskou práci zpracovala samostatně. Veškerá
použitá literatura je uvedena v seznamu na konci práce.

V Olomouci, 21. 4. 2010

.....

Děkuji Mgr. Rudolfu Rozsypalovi za odborné vedení práce, ochotu, trpělivost, připomínky a rady k danému tématu.

Obsah

OBSAH	6
ÚVOD	8
1 SYNTÉZA POZNATKŮ	9
1.1 ČLOVĚK A JEHO VÝCHOVA FORMOU ZÁŽITKOVÉ PEDAGOGIKY	9
1.2 KŮŇ A ČLOVĚK	11
1.2.1 Hipologická část	11
1.2.1.1 Popis koně	12
1.2.1.2 Mechanika pohybu koně	14
1.2.1.3 Etologie	16
1.2.1.4 Péče o koně.....	21
1.2.2 Vztah člověka a koně	24
1.2.2.1 Historie	24
1.2.2.2 Kůň jako symbol	25
1.2.2.3 Současnost.....	25
1.3 OVLIVNĚNÍ OSOBNOSTI PRACÍ S KONĚM	26
1.3.1 Hiporehabilitace	28
1.3.2 Vlivy práce s koněm	29
1.3.3 Komunikace	29
2 CÍLE PRÁCE	31
3 METODIKA	32
1.1 METODY	32
1.2 TECHNIKY	33
4 VÝSLEDKY	35
4.1 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ	35
4.1.1 Formulace hypotéz	35
4.1.2 Sestavení dotazníku	35
4.1.3 Zpracování dotazníku	36

4.1.4	<i>Sestavení grafů</i>	36
4.1.5	<i>Závěry z šetření</i>	46
4.2	MODEL MANUÁLU PŘÍPRAVY KURZU S VYUŽITÍM KONÍ JAKO PROSTŘEDKU ZÁŽITKOVÉ PEDAGOGIKY	47
4.2.1	<i>Tvorba základní myšlenky</i>	47
4.2.2	<i>Zaměření na cílovou skupinu</i>	47
4.2.3	<i>Stanovení cílů kurzu</i>	47
4.2.4	<i>Realizační tým</i>	48
4.2.5	<i>Ubytování, stravování, ustájení</i>	48
4.2.6	<i>Sestavení programu</i>	49
4.2.7	<i>Zajištění materiálu a služeb</i>	49
4.2.8	<i>Rozpočet</i>	50
4.2.9	<i>Fundraising</i>	50
4.2.10	<i>Propagace</i>	51
4.2.11	<i>Komunikace s účastníky</i>	51
4.2.12	<i>Příprava před akcí</i>	51
4.2.13	<i>Tým v průběhu akce</i>	51
4.2.14	<i>Práce po akci</i>	52
5	DISKUSE	53
6	ZÁVĚRY	54
7	SOUHRN	55
8	SUMMARY	56
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	57
	PŘÍLOHY	58

Úvod

Položila jsem si otázku, proč by pozitivní působení koně na člověka mělo fungovat pouze u výrazně postižených lidí a pouze k redukci či nápravě poruch chování. Domnívám se, že k prostředkům zážitkové pedagogiky by bylo účelné využít koní jako motivačního prvku, prvku pro zprostředkování prožitku i pro jeho zakotvení v širších souvislostech, ať už prací kolem nich, s nimi, nebo ježděním na nich, ale také jejich pouhým etologicky zaměřeným pozorováním.

Bakalářská práce podává ucelené informace z oblasti chovu koní a působení koně na člověka, jejichž vzájemnou interakci lze využít při programech zážitkové pedagogiky. V závěru práce je navržený manuál přípravy kurzu, kde by se kůň vyskytoval jako výchovný formativní prostředek.

V práci vycházím z poznatků převážně pedagogických. Základní problematika řeší výchovu lidské společnosti a jedince formou zážitkové pedagogiky vedoucí k osobnostnímu rozvoji člověka, mikrosociální a makrosociální vztahy, pohled jedince na sebe sama. Hlavním činitelem jako zážitkově pedagogickým nástrojem je zde kůň.

Součástí práce je dotazníkové šetření mezi náhodně vybranými chovatelskými subjekty. Na základě tohoto šetření jsem vytvořila soubor grafů s doprovodným textem, ze kterého lze usoudit, jak se chovatelské subjekty staví k otázkám možné spolupráce a účasti na programech zážitkové pedagogiky.

Na závěry dotazníkového šetření navazuje návrh manuálu přípravy kurzu zážitkové pedagogiky, kde se použije kůň jako formativní pedagogický prostředek. V manuálu jsou využity poznatky a výstupy z šetření mezi chovatelskými subjekty.

1 Syntéza poznatků

1.1 Člověk a jeho výchova formou zážitkové pedagogiky

Současná moderní doba člověka odpoutává od přírody a lidé tak často žijí v disharmonii a disbalanci, ať duševní či sociální – vztahové, přičemž nejvíce se nevyrovnanost jedince odrazí v manželském a rodinném životě. Podle Míčka (1976, 7) existují dvě pojetí **duševního zdraví**: užší pojetí, kdy je duševní zdraví prakticky ztotožňováno s nepřítomností příznaků duševní nemoci, nerovnováhy a poruch adaptace, neboli s nepřítomností stresu; a pak širší pojetí, které je charakterizováno schopností adekvátní adaptace. Nejedná se pouze o adaptaci mikrosociální a makrosociální, ale i o adaptaci intrapsychickou, která je založena na schopnostech jedince sebezpoznání a autoregulace.

„Zatímco duševní zdraví v prvním pojetí je předmětem zájmu relativně úzkého okruhu odborníků, duševní zdraví v tomto širším pojetí je ovšem záležitostí mnohem širšího okruhu pracovníků. Je věcí nejen lékařů, psychologů a sociálních pracovníků, ale také pedagogů, kulturních i tělovýchovných pracovníků, funkcionářů masových organizací i kriminologů, defektologů a mnoha dalších pracovníků – a koneckonců je věcí celé naší společnosti.“ (Míček, 1976, 7-8).

Jak dále uvádí, „kolektiv se nemůže vyvíjet a jít dopředu, když současně nebude vzrůstat náročnost k sobě a sebevýchova každé osobnosti. Z toho je zřejmé, že sebezpoznání, sebevzdělávání a sebevýchova osobnosti bude mít stále větší úlohu a význam v tvořivém kolektivním životě společnosti, ve všestranném rozvoji člověka, ...“ (Míček, 1976, 14). I Vážanský, Smékal (1995) uvádí, že k harmonickému souladu mezi jedincem a ostatními členy společnosti vede dokonalé osvojení pravých hodnot pomocí rozvoje optimálních vlastností a schopností sebe sama.

Jedinci mohou při hledání sebe sama pomoci některé oblasti **volného času**. Podle Jirásky (2005, 191) „nemůžeme volný čas chápat jako čas prázdna, volna, nicoty. Volný čas není časem zbytkovým, tj. nesamostatným a odvozeným (odkud může pramenit pocit jeho deficitu), ale je časem „disponibilním“, tj. je to způsob časovosti, již můžeme využít pro osobnostní růst, pro osobní kultivaci.“ Ve volném čase má člověk příležitost se svobodně rozhodnout vybrat si z nabídky různých stimulů to, co právě

považuje za prospěšné pro svůj vývoj. Mnohdy jsou tímto stimulem sport a pohybové aktivity. Jedinec si tak zajišťuje nejen udržení a zlepšení fyzického, ale i psychického zdraví. Míček (1976, 180) uvádí, že sport, zvláště ty druhy, které vyžadují značnou odvahu, jako je horolezectví, skoky do vody, cvičení na náradí apod., jsou zdrojem psychického otužování. Volnočasové aktivity však sportem a pohybovými aktivitami zdaleka nekončí. Vše podstatné z této oblasti spočívá ve výchově jedince a společnosti. Podle Vážanského a Smékala (1995, 5, 73) sféra volného času nezbytně vyžaduje samostatnou pedagogickou disciplínu, tedy **pedagogiku volného času**. Ta je pedagogickým jednáním, „...které se podílí na formování světa volného času s cílem nabídnout a zajistit jedinci optimální předpoklady pro jeho růst a učení, vývoj a existenci.“

Jedním z prostředků pedagogiky volného času je **pedagogika zážitku**. Přístupy zážitkové pedagogiky umožňují člověku dosáhnout vědomosti vlastním a konkrétním „pro-žitím“. Získá tak svou vlastní zkušenost. Jak píše Herman (2008, 28), „Honza Svoboda, vynikající český psycholog, tvrdí v této souvislosti zdánlivě jednoduchou věc, totiž že zkušenost je nepřenositelná. A k tomu dodává: poznávám teprve v okamžiku, kdy si sám prožiju to, co vím.“. Stejně tak tvrdí Klawe, Fischer (1985, 212), „...něčeho, co jsem sám prožil a cítil, viděl a pociťoval, se nemohu zbavit.“

Aktivity zážitkově pedagogického charakteru se nejčastěji uskutečňují při pobytu v přírodě. „Příroda v historii byla, v současnosti je i v budoucnosti bude tou naší nejlepší, nejkutečnější a nejpravdivější ‚dílnou lidskosti‘ – dílnou našeho utváření, kultivace, vedení a výchovy“ (Hanuš, Chytilová, 2009, 82). Účastník si snáze uvědomí potřebu ochrany sociálního, materiálního a emocionálního světa. Zážitková pedagogika se zaměřuje především na zprostředkování zážitku, který účastníkovi umožňuje zvyšování sebedůvěry, schopnost spolupráce, zvyšování pocitu zodpovědnosti za členy skupiny a skupinovou soudržnost, schopnost vyrovnat se se zátěžovou situací, způsobilost tvořivě řešit problémové úkoly atd. Prostřednictvím intenzivního, emocionálně bohatého, společného prožívání situací, jež jsou spojeny s poznáváním vlastních schopností, kladů i nedostatků, dochází k lepšímu chápání druhých, porozumění potřebám ostatních, toleranci vůči jiným lidem i okolnímu prostředí; současně také umožňuje naplnit seberealizační snahy člověka, pochopit jeho místo ve společnosti a sjednotit jeho vnitřní svět s vnějším (Vážanský, Smékal, 1995, 136-137).

„Pro zážitkovou pedagogiku je typické...zakotvení prožitku do jeho širších souvislostí. Tedy nejenom vyvolání prožitku, ale především znalost cílů navozování prožitkových situací, zpracování prožitku a jeho převedení do zkušenosti, jež může být opětovně využita“ (Jirásek, 2005, 206).

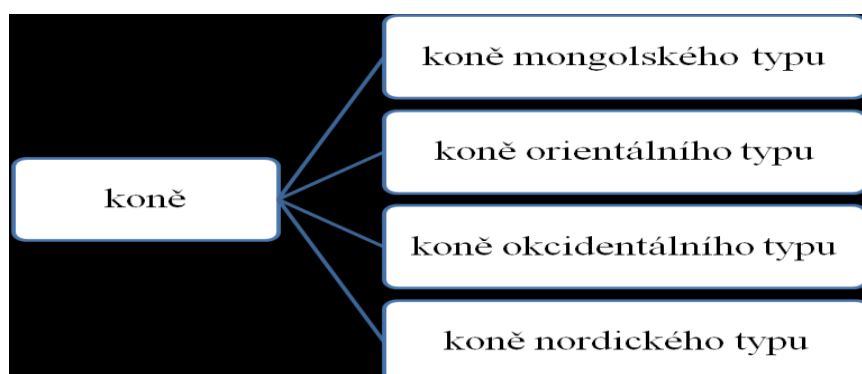
Hlavním **prostředkem zážitkové pedagogiky** je především příroda. „Pod pojmem příroda chápeme stávající podobu potůčků, řek, rybníků, luk, hájků, lesů, kopců, hor, skal a strží atd....Vedle nich můžeme použít celou řadu jiných prostředků...pro rozvoj osobnosti můžeme použít jakýkoliv prostředek (věc, příběh, situaci, hru a materiál) a při správném vytyčení cíle a uvedení situace jím můžeme dosáhnout požadovaných výstupů.“ (Hanuš, Chytilová, 2009).

V Psychiatrické léčebně v Hronovcích se již několik desítek let snaží o zapojení koní a práce s nimi do léčebného procesu psychicky narušených a problémových pacientů. Tyto procedury mají pozoruhodný úspěch, jak se zmiňují Hollý, Hornáček (2005).

1.2 Kůň a člověk

1.2.1 *Hipologická část*

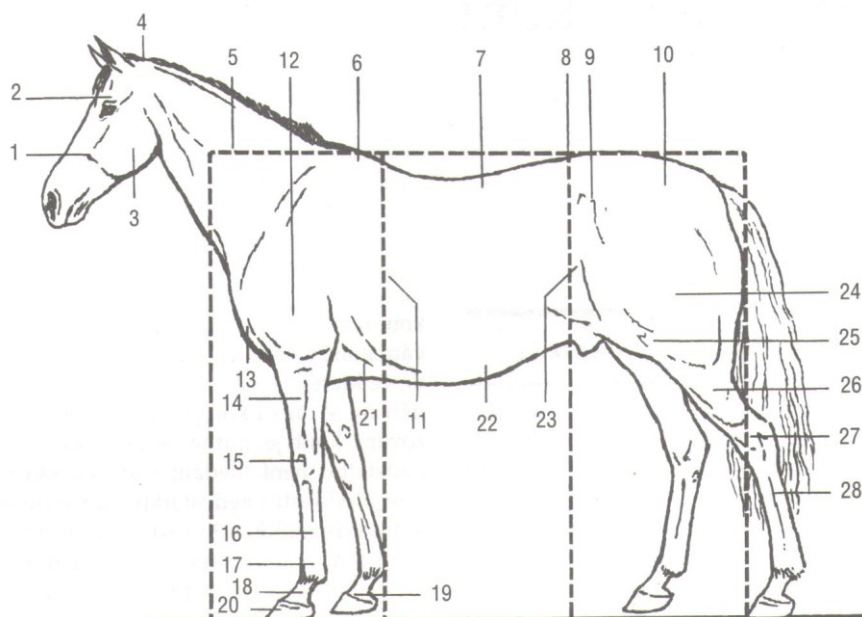
Kůň (*Equus caballus*) se v zoologickém třídění řadí do řádu lichokopytníků a čeledi koňovitých. Vývoj koně od víceprstého po jednokopytníka je obecně znám. Dnešní koně jsou rozděleni do 4 plemenných skupin, jak ukazuje Obr. 1. Tyto skupiny se dále dělí na četná plemena, která mají v jednotlivých zemích různá zastoupení. Odvozují se od divokých předků, kterými jsou kůň převalského, kůň západní a kůň severský. Jejich vývoj byl ovlivněn prostředím a dalšími faktory, vznikla tak plemena různě diferenciovaná (Dušek et al., 1999). Základní chování koní je všem plemenům z pohledu člověka společné. Z hlediska zaměření se na mezidruhovou komunikaci není tedy volba plemene pro využití do zážitkově vzdělávacích programů podstatná. Avšak z hlediska spolupráce s člověkem je třeba vidět rozdíly i mezi jednotlivými plemeny.

Obr. 1 Členění koní na plemenné skupiny (Dušek et al., 1999)

1.2.1.1 Popis koně

Kůň se dělí na tři části, a to přední, střední a zadní. Do přední části patří hlava, krk, přední část hrudníku s plecí a přední končetiny, do střední hřbet včetně beder, zbývající část hrudníku, břicho a k zadní části patří zád' a zadní končetiny (Dušek et al., 1999). Podrobnější popis je patrný z Obr. 2.

Obr. 2 Jednotlivé části koně: 1 – nosní část, 2 – čelní část, 3 – žuchva, 4 – týl, 5 – krk, 6 – kohoutek, 7 – hřbet, 8 – bedra, 9 – kyčelní hrbol, 10 – zád', 11 – hrudník, 12 – dolní část plece, 13 – prsa, 14 – předloktí, 15 – zápěstí (karpální kloub), 16 – zápěstí (přední holeň), 17 – spěnkový kloub, 18 – spěnka, 19 – korunkový kloub, 20 – kopyto, 21 – hrudní kost, 22 – břicho, 23 – slabina, 24 – stehno, 25 – kolenní kloub, 26 – bérce, 27 – hlezno, 28 – zánártí (zadní holeň) (Dušek et al., 1999)

Přední část

Hlava koně je poměrně velká, velikostí odpovídající přibližně 1/3 kohoutkové výšky koně. Na ní se nachází ušní boltce, oči, nozdry a horní pysk, což jsou významné části zajišťující mimikou neverbální komunikaci. Mezi žuchvami se naspodu nachází tzv. mezisaničí, kde lze nahmatat lícni tepnu a změřit tak pulz koně. Krk pomáhá k udržení rovnováhy a vyvážení těla při pohybu. Je na něm dobře patrný hrdelnicový žlábek, kudy prochází hrdelnice – mohutná žíla. Do ní se aplikují léky nebo se z ní odebírá krev. Horní linie krku (od zátylku po přední okraj kohoutku) je místem, odkud koni vyrůstá hřívá. Ta slouží k ochraně proti hmyzu. Dolní linie krku (od mezisaničí po úpon krku na hrudník) přechází na hrudní části v mohutná prsa (Hollý, Hornáček, 2005). Po stranách je v přední části hrudníku tzv. plec, která ukrývá lopatku, ramenní kloub a část ramenní kosti. Ta přechází v loketní kloub, který je již dobře viditelný, a dále pokračuje v přední končetinu. Přední končetiny nesou po většinu času větší zatížení, než končetiny zadní. Nachází se blíže těžiště koně. Při přechodu horní linie krku ve hřbet je na koni patrný výrazný hrbol, který tvoří trnové výběžky hrudních obratlů tzv. kohoutek. V místě, kde krk přechází v kohoutek, se měří kohoutková výška koně (Dušek et al., 1999).

Střední část

Hrudník je tvořen páteří s osmnácti hrudními obratli a žebry. Hřbet koně má být pevný a při přechodu v bedra by neměla být znát žádná viditelná změna. Svaly hrudníku jsou důležité pro dýchání. Bedra tvoří šest bederních obratlů, u arabských koní pět. Mají být silná a krátká (Hollý, Hornáček, 2005). V břišní dutině se nachází žaludek, střeva, játra, pankreas, slezina a ledviny. Postranní krajiny při přechodu v zadní končetinu se nazývají slabiny (Dušek et al., 1999).

Zadní část

Zád' a zadní končetiny se označují jako zadek. Zád' je samotná pánev a mohutné svalstvo. Odsud vychází impulz k pohybu. Ohon je tvořen ze sedmnácti až devatenácti ocasních obratlů, rostou z něj dlouhé žíně, které slouží k odhánění hmyzu, případně nesou funkci určitého korekčního orgánu při rychlém pohybu. Zadní končetina je

silnější a delší než končetina přední. Slouží k vymrštění břemene (těla) dopředu (Dušek et al., 1999).

1.2.1.2 Mechanika pohybu koně

Kůň se posouvá dopředu nebo dozadu střídavým pohybem končetin. Označujeme ho jako chody koně. Končetiny se střídají v určitém rytmu a sledu, které jsou pro daný chod určující. Říká se mu nohosled. Podle něj se chody koně rozdělují na tři základní – krok, klus a cval. Kromě nich také existují tzv. mimochody, které jsou specifické pro určitá plemena koní, chovaných u nás jen ojediněle, proto je zde nebudu zmiňovat.

Pohyb každé končetiny rozdělujeme do několika fází: odraz, pohyb nad zemí (kmit), došlap, nesení, podepírání a posun (Hollý, Hornáček, 2005). Každý chod je dále charakterizován termíny kadence, akce, kmih, ruch, prostornost chodu, délka kroku a pravidelnost chodu.

Kadence

Jedná se o frekvenci kroků, tedy počet kroků za časovou jednotku.

Akce

Je to způsob předvádění končetin v době nesení nad zemí. Hodnotí se výška a prostornost chodu. Může být vysoká, nízká nebo plochá.

Kmih

Kmih je výsledkem odrazové energie zadních končetin.

Ruch

Tak se nazývá rychlost ve kterémkoli chodu koně. Může být krátký, střední nebo zrychlený. I při různém ruchu má zůstat stejná kadence, tedy rytmus pohybu se nemění, rychlost se zvyšuje prodloužením kroku.

Prostornost chodu

Ta závisí na odrazové síle zadních končetin a posuzuje se podle délky vykročení.

Délka kroku (cvalového skoku)

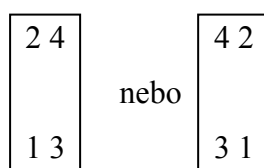
Jde o vzdálenost mezi dvěma stopami téže končetiny.

Pravidelnost chodu

Znamená střídání končetin bez prodloužení či zkrácení některé pohybové fáze.

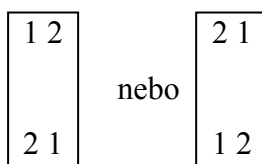
Základním pohonem jsou zadní končetiny, odtud celý pohyb vychází, přední končetiny ho zachycují a dále posouvají. Přední i zadní končetiny jsou oporou oblouku hrudní a bederní páteře, který je důležitý pro stání koně, udržení těla v pohybu a nesení břemene. Tento oblouk pak spolu se svalstvem a vazy tvoří statický oblouk, který svým uspořádáním umožňuje koni bez únavy stát a spát ve stoje. Vráťme se nyní k základním chodům koně, kterými jsou krok, klus a cval. Abychom mohli vyjádřit nohosled v jednotlivých chodech, použijeme jednoduché schéma. Bereme v úvahu, že pohyb vychází ze zadních končetin, a proto začínáme číslovat jednotlivé dopady (úder) kopyt od některé zadní končetiny (Dušek et al., 1999).

Schéma nohosledu v kroku

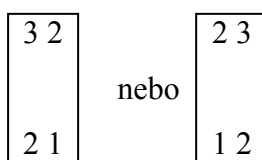
Na prvním příkladu vykračuje jako první levá zadní noha, za ní následuje levá přední, pak pravá zadní a pravá přední. Na příkladu druhém pohyb vychází z pravé zadní končetiny, ta je následována pravou přední, levou zadní a levou přední. U koně v kroku slyšíme čtyři úder.

Schéma nohosledu v klusu

V klusu dopadá kůň současně na diagonální (protilehlé) končetiny, tedy podle první ukázky na pravou zadní souběžně s levou přední, ty jsou následovány levou zadní souběžně s pravou přední. Slyšíme pouze dva údery.

Schéma nohosledu ve cvalu

Tady je nohosled komplikovanější. Končetiny se neposunují symetricky, ale dvě laterální (stejnostranné) jsou v tzv. náskoku. Pokud pohyb vychází z pravé zadní končetiny, je tato následována dopadem druhé zadní končetiny souběžně s diagonální přední a do dalšího cvalového skoku se odráží levou přední končetinou. Přitom obě levé končetiny jsou v náskoku, tedy více vepředu. Tento nohosled cvalu je také označován jako cval na levou nohu, protože tak kůň cválá při cvalu v levém oblouku. Při cvalu na pravou ruku bude cválat s opačným nohosledem. Při cvalu slyšíme tři údery kopyt a po nich následuje přestávka. Cval vystupňovaný do nejvyšší rychlosti se stává nepravidelným a nazývá se trysk (Hollý, Hornáček, 2005).

1.2.1.3 Etologie

„**Etologie** je nauka o projevu zvířat, tedy určitá forma biologie chování.“ (Dušek et al., 1999, 184). Kůň je plaché a bázlivé zvíře. Strach je jeho typickým emocionálním rysem. Jeho obranné vlastnosti jsou podmíněny dlouhým fylogenetickým vývojem. V současnosti je třeba rozlišovat etologické poznatky z pozorování divokých, volně žijících koní, a koní zdomácnělých, na které jsou kladeny vysoké nároky vzhledem k využití pro člověka. Mnoho poznatků není nijak experimentálně podloženo, pouze byly vyvozeny a zevšeobecněny z praktických pozorování koní v průběhu odchovu,

výcviku a tréninku. Etologická problematika je rozdělena do úseků, kdy je věnována pozornost oblastí smyslových orgánů, biorytmů, orientace a paměti, společenských projevů koní, bojovnosti, dorozumívání, vzájemných vztahů koní a vztahům ke zvířatům, vůle koně, odpočinku a spánku a stresu (Dušek et al., 1999).

Smyslové orgány

Mezi tyto patří zrak, čich, sluch, hmat a instinkty. Oči jsou uloženy po stranách hlavy, z čehož vyplývá, že kůň špatně odhaduje vzdálenost. Specifická stavba oka umožňuje vidět ostře i malé předměty. Při pasení, kdy má kůň hlavu skloněnou, vnímá blízké i vzdálené předměty. Zorné pole je široké. Nevidí dozadu, může tedy při nečekaném vyjevení předmětu z tohoto směru kopnout, což je obranná reakce. Proto jdeme-li ke koni zezadu, je dobré na něj promluvit. Kůň vidí i v noci, až na některé výjimky, kterými jsou skvrnitě zbarvení zástupci nesoucí dominantní (převládající) homozygotní (tento znak je založen dominantním genem od otce i od matky) genotyp podmiňující tuto skvrnitost (Petrušová, 2004). Tito jedinci jsou v souvislosti s tímto znakem postižení tzv. noční slepotou (CSNB) (Archer, 2007). Ve slunečním světle se neoslepí jako člověk a nereaguje přivíráním víček. Barvy rozeznává šedou, růžovou, zelenou, žlutou, modrou a bílou.

Sluchová vnímavost je u koní vysoká, závisela na ní jejich bezpečnost. Ucho koně zachycuje značné frekvenční rozpětí. Rozliší velmi přesně zvuky i rytmy. Ušní boltce jsou hodně pohyblivé, zvláště je-li kůň v novém prostředí, můžeme pozorovat velkou hru uší.

Čich je nejlépe vyvinut. Je důležitý k orientaci v prostoru, pro vyhledání potravy, druhého pohlaví, partnera společníka, pro instinktivní život atd. Očichávání patří k běžným komunikačním projevům. Neznámé předměty kůň očichá, hříbě hledá vemeno podle čichu, klisna po porodu své hříbě očichává atp.

Hmat a vnímavost dotyku jsou u koní také dobře vyvinuty. Kůň reaguje i na sednutí mouchy na kůži. Citlivost je však na různých částech těla rozdílná. Mezi nejcitlivější místa patří rohovka očí, pysky, uši a slabiny.

Instinkty jsou reakce organismu vyvolané řetězcem nepodmíněných reflexů. Mají velký význam v životě koní. Výrazněji jsou vyvinuty u divokých koní, u domestikovaných došlo k oslabení. Dušek et al. (1999, 186) uvádí, že výcvikem se

zeslabuje stádový a také obranný instinkt, zatímco potravní se využívá k odměňování za správné úkony. Je dobré se zmínit, že koně mají schopnost reagovat na přírodní katastrofy předem a mají smysl pro čas. Instinkty domestikovaných koní jsou ovlivněny způsobem chovu, tedy civilizačními faktory. Podléhají jim ale méně, než jiná zvířata, a jsou tak schopni žít bez pomoci lidí, což dokazují např. zdivočelí koně préríí a pamp (Dušek et al., 1999, 185-187).

Obranný systém

V průběhu evoluce koně získali smysly, které jsou daleko vyvinutější než ty naše vlastní. I když se tyto smysly týkají především komunikace a sexuálního chování, jsou převážně součástí smyslového obranného mechanismu. Dokonce poloha očí, která umožňuje laterální vidění, ba dokonce vidění na všechny strany, na rozdíl od zraku lidského souvisí s obranným systémem (Edwards, 1991/1992, 9).

Biorytmy

Základním projevem organismů je denní rytmus a stejně tak je tomu i u koní. Na rytmus denní aktivity a odpočinku, tedy denní funkční činnost orgánů, se váže sezónní periodicitu. V důsledku svázanosti životních rytmů člověka s následně přizpůsobenými biorytmy koní je při sledování rytmů u koní nutno definovat přesně úroveň chovu. Viditelné rozdíly najdeme např. u stáda chovaného pouze na pastvinách ve volnosti a koní chovaných ve stájích za účelem tréninku, kde se zachovává přesný denní režim (Dušek et al., 1999, 187).

Orientace a paměť

O orientaci koní se zmiňují Dušek et al. (1999, 188) jako o specifické schopnosti vrátit se domů. U koní je značná. Je podmíněna čichovými podněty, především pachy výkalů. Paměť je koním přisuzována přehnaně výborná, jak uvádí Dušek et al. (1999, 188), výzkumy Blendingera (1966) a Grzimka (1944) poukazují na interindividuální rozdíly. Zatím však nebyl proveden experiment, který by opakováním v různých situacích přinesl žádoucí odpověď umožňující poznání této vlastnosti koně.

Společenské projevy koní

Stádo koní má hierarchické uspořádání, přičemž sociálnímu chování se kůň postupně od hříbete učí. Při sociologickém rozvrstvení stáda se také projevují plemenné rozdíly. Pořadí hodností si koně mezi sebou vytváří hrozbou, bojem, vítězstvím nebo podřízeností. Jak Dušek et al. poukazují, je zajímavé, že slabý jedinec mívá ve stádě jednoho až dva ochránce. Při pozorování stáda lze dobře určit vedoucího koně, další pořadí hodností je méně patrné. U divokých nebo zdivočelých koní bývá vůdcem stáda hřebec, silný jedinec, u koní kulturních se hovoří pouze o vodícím jedinci. Mohutní, energičtí, starší koně mají společenskou převahu. Koně mají tedy ve svém stádě stanovený žebříček a podle něj také dodržují pořadí, vyplývající z jejich společenského postavení.

Seznamování u koní probíhá tak, že se navzájem dotýkají nosem, na hřbetě a u kořene ohonu. Po navázání kontaktů si lehce hryžou hřeben krku v místě kohoutku (Dušek et al, 1999, 189-191).

Bojovnost

Koně při nebezpečí buď prchají, nebo se postaví k boji. Přitom v boji používají zuby, přední kopyta a vyhazování zadními končetinami. Většinou bojují pouze hřebci, a to hlavně mezi sebou. Takovéto boje mívají rituální charakter, nedochází ke krvavým zraněním a poražený jedinec si spíše odnese traumatická zranění od kopnutí. Nejčastějším projevem řevnivosti např. při krmení jsou půtky. Než kůň zaútočí, hrozí ušima nebo zádí. Jinak ke vzájemnému ohrožování dochází jen ojediněle. U hříbat je možno pozorovat „bojové hry“, kdy se snaží naznačovat napadení šlach předních končetin kousnutím. Jde pravděpodobně o antagonistické pozůstatky z bojů předků, kdy se útočník snažil znemožnit soupeři pohyb. Občas se mezi koňmi vyskytnou i projevy žárlivosti nebo alergie na určitou barvu (Dušek et al., 1999, 191-192).

Dorozumívání

Koně se dorozumívají neverbálně, tělesně. Používají již zmíněné postavení uší, pohled, polohu pysků a celkový výraz dotvářený mimikou. Audio-vokální projevy umožňuje hrtan s hlasivkami. Kůň může ržát (projev úzkosti), frkat (varování před

nebezpečím) nebo zařičet. Zařičení má, jak uvádí Dušek et al. (1999, 192), obsahově široký význam a koně mohou různé nepatrné rozdíly v tomto hlasovém projevu chápat.

Znamení, kdy se kůň chystá zaútočit, jsou tato: kůň sklopí uši, švihnutím ohonu naznačuje kopnutí, ohrnuje koutky huby, působí strnule a při velkém vzrušení jsou obnaženy zuby, horní pysk je povytažený.

Hrabání nohou většinou bývá znakem požadavku krmiva, u hřebců pak může být projevem značení si svého území (Dušek et al., 1999, 192).

Vzájemné vztahy koní a vztahy ke zvířatům

V rámci sociální hierarchie ve stádě si koně vytváří i přátelské vazby. Je proto dobré, mít ve stádě sudý počet koní. Zajímavé jsou i vazby jednotlivých plemen. Různé poznatky z praxe dokazují, že se koně sami rozdělují do skupinek se stejnou plemennou příslušností. Také je známá mezidruhová nesnášenlivost. Koně a osli jsou na sebe alergičtí. Často si koně najdou stájového přítele, kterým může být pes, kočka, králík, ovce, papoušek a další. Kůň bude při transportu nebo v novém prostředí klidnější, bude-li s ním jeho stájový druh (Dušek et al., 1999, 193).

Vůle koně

Pracovní vůle je plemennou vlastností, avšak s výraznou individuální proměnlivostí, jak je známo z empirických poznatků. Jako příklad popisují Dušek et al. (1999, 193) plemeno A1/1 (anglický plnokrevník). Jedinci tohoto plemene mají touhu po vítězství, vede k tomu dlouholetá selekce, ale někteří A1/1 tuto touhu nemají a jsou v dostihu laxní. Stejně tak se mohou projevit různé pracovní vůle u záprahových koní, což Dušek et al. (1999, 194) zkoumali experimentálně testací výkonností v tahu, se zvyšující se tažnou silou. Koně s velkou vůlí k dosažení maximálního výsledku se snažili o co největší zatížení předku, jiní tah odmítali, i když byli uváděni do chodu vedením u hlavy.

Odpočinek a spánek

Spánek je nutný k obnově sil organismu. Jak už jsem zmínila v popisu koně, kůň může spát i vestoje, ale spí i vleže, přičemž vleže si víc odpočine. Vestoje spí spíše koně starší, pro které je namáhavé vstávání. Spánek je přerušovaný, jeho délka závisí na více

faktorech. Sny se koním zdají a jsou to představy vyvolané funkcí neúplně utlumených center. Když stádo odpočívá, střeží ho některý jedinec (Dušek et al., 1999, 194).

Stres

Stres je zatížení organismu náhlou nebo dlouhodobou pozvolnou změnou optimálního prostředí. Dušek et al. (1999,195) uvádí jako stresory vlivy prostředí, výživy, infekčních onemocnění nebo psychické.

1.2.1.4 Péče o koně

Přirozeným prostředím pro koně zůstává volná příroda a pobyt venku ve stádě. Pokud jsou koně chováni tímto způsobem, nevyžadují mnoho péče, stačí jim zajistit dostatek vody a pastvy (případně sena) a možnost ukrýt se před větrem, deštěm či ostrým sluncem. Dále je třeba dodržet pravidelné kontroly, korekce kopyt a zákonem předepsaná očkování, jak uvedla při osobním pohovoru MVDr. Uhříková (osobní komunikace, 12.1.2010). Jestliže ale koně chováme ve stáji, vyžaduje hodně péče, aby byl zdravý. Koně komunikují s prostředím, a to tak, že přijímají dotekové podněty při válení po zemi, při vzájemné tělesné hygieně, přijímají tepelné podněty při slunění, nebo při chladu, vlhkost při dešti. Tímto způsobem si přirozenou cestou udržují energetickou rovnováhu organismu a tím i své zdraví. Ve stáji se toto všechno musí koni nahradit jinak. Pravidelné čištění, jako poskytnutí masáže, je v tomto případě nutností.

S krmením je to podobné. Pokud je kůň v přirozených podmínkách, umí si najít a vybrat potravu, kterou potřebuje. V umělých podmínkách je na chovateli, aby koni zajistil alespoň zprůměrovanou, statisticky vypočtenou kalorickou a biologickou potřebu svého koně.

Obecně do **péče o koně** zahrnujeme denní čištění, krmení, napájení, výměnu podestýlky, odstraňování hnoje a péči o kopyta a zdraví (Hollý, Hornáček, 2005, 188-189).

Čištění a ošetřování koní

Je zvykem koně vyčistit před ježděním a povinnostmi, zde se jedná spíše o estetický význam, důležité je koně vyčistit po ježdění, tady se jedná o význam

hygienický. Během čištění srsti se toto vykonávající člověk snaží zjistit i případné fyziologické odlišnosti od normálního stavu koně, tedy případná poranění, otoky a jiné. Provede i vyčištění a kontrolu kopyt. Podle Hollého a Hornáčka (2005, 189) je pohyb klienta (člověka, na kterého chceme koněm působit) „...vedle koně, během čištění a krmení velmi žádoucí.“ Pokud je kůň po práci zpocený a mokrá, je potřeba ho vyvěchtovat slámou nebo zadekovat odpocovací dekou. V teplém počasí je možno koně osprchovat vodou, ale ne když je rozehrátý, musí se nejprve povodit, po osprchování taktéž, dokud neuschne.

Podestýlka v boxech může být buď slámová, z hoblin či pilin. Má koni poskytnout suché a měkké místo k ležení, a aby nasávala vlhkost a plyny tvořící se ve stáji. Podestýlka se musí denně čistit. Hnůj se vyhází a doplní se suchý a čistý materiál.

Kopyto koně je velmi důležitá část jeho těla. Chrání prst končetiny před poškozením, tlumí nárazy a slouží jako pumpa krve. Ve volné přírodě jsou kopyta koní průběžně přiměřeně obrušována, při pracovním zatížení během užívání člověkem je nutno nadměrnému obrušování zabránit pomocí podkov. Podkovy je potřeba vyměnit jednou za 6-8 týdnů. U koní chovaných na pastvinách, nevyužívaných pro práci nebo jen velmi málo, nekoveme, stačí jednou za 3 měsíce provést korekci, ale doporučuje se minimálně jednou týdně nosný okraj kopyta zarašplovat a odstranit tak drobné pukliny či vylomené části (Hollý, Hornáček, 2005, 190-196).

Krmení a napájení koní

Správné krmení koní je velmi důležité pro jejich zdraví. Krmiva se dělí na jadrná a objemová. Základním objemovým krmivem je seno a tráva z pastvy. Seno se koni nemá podávat čerstvé, ale minimálně 5 týdnů staré, kůň by mohl dostat koliku. Největším nebezpečím je však seno obsahující plísně. Z jadrných krmiv se koním dává oves nebo ječmen. Může se přidávat i kukuřice, ale jen v případě vysokých energetických nároků na koně. Jako doplněk se zkrmují brambory, řepa a mrkev, z olejnin lněné semeno. Náhlá změna jídelníčku může koni uškodit, proto jej měníme pozvolna. Doporučuje se koním umožnit trvalý přístup ke krmné soli (lizu) a do krmných dávek přidávat vitamíny a minerály. Kvalita i kvantita krmné dávky by měla být zachována. Kvantita se přitom odvíjí od pracovního zatížení koně, jeho hmotnosti, způsobu využití, pohlaví, věku atd. Pro příklad koni k rekreačnímu využití, vázícímu

500 kg, postačí 1-3 kg ovsu a 10-15 kg sena, v zimním období, kdy teplota klesne pod -15°C se musí dávka zvýšit. Hollý, Hornáček (2005, 197) uvádějí, že na každý stupeň o 2,5 % krmiva.

Podle Hollého a Hornáčka (2005, 198) se mají koně krmit třikrát denně. Postup by měl být takovýto: nejdříve koně napojit, podat jednu dávku sena, potom znovu napojit, pak podat dávku ovsu. Na krmení by měl mít kůň dost času, a to asi 2 hodiny. Oves by se měl pokaždé dávat až 10-15 minut po podání sena. Pokud je kůň na pastvině a v zimě má neomezený přístup k senu a vodě, není potřeba toto dodržovat, stačí koni podat jádro, přičemž doba krmení jádrem je pravidelná.

Denní potřeba vody je u koní 4-6 % jeho hmotnosti, tedy 20-30 l. K napájení se používá čistá pitná voda (Hollý, Hornáček, 2005, 196-198).

Zranění a nemoci koní

Znaky zdraví

- kůň má živý pohled, lesklou srst, je čilý a dobře přijímá krmivo
- normální pulz: 28 – 40 tepů/minutu, březí klisna do 66
- normální počet dechů: 10 – 16/minutu
- normální teplota: 37,5 – 38°C. Při velké tělesné námaze až 41,5°C, přičemž zpět do normálu se musí vrátit do 1 hodiny

Známky onemocnění

- apatie
- změna nálady
- nechutenství
- průjem
- kožní změny, vyrážka
- kašel
- výtok z tělesných otvorů
- zježená srst
- nepravidelné a zvláštní postoje
- kulhání
- změny ochoty k práci („lenivost“, „vzdorovitost“)

(Hollý, Hornáček, 2005, 201)

1.2.2 Vztah člověka a koně

1.2.2.1 Historie

Obecně je z historických nálezů známo, že **spolužití koně a člověka** trvá cca 6000 let, a je tedy tento vztah jistým způsobem zakomponovaný do hodnotového systému lidí. Jak uvádí Hollý, Hornáček (2005, 27), „...na emocionální úrovni je ho stále vidět.“ Z velkých domácích zvířat byl kůň ochočen nejpozději. Ale než se podařilo člověku koně zkrotit, znamenal pro něj cenný zdroj potravy. Nejstarší nálezy, které svědčí o zkrocení koně, pochází z doby kolem 4000 let př. n. l. a jsou z oblasti povodí Dněpru (Edwards, 1994/1998, 28). První zdomácnělá stáda se skládala z klisen a hříbat, hřebci se kvůli své agresivitě kastrovali nebo zabíjeli na maso. Klisničky byly připouštěny divoce žijícími hřebci, které v době říje přilákaly. Zřejmě náhodou nějaký majitel stáda zjistil, že je snazší objíždět stádo na koni než po vlastních, a tak se zrodila jízda na koni.

Během 3. a 2. tisíciletí př. n. l. se začaly vytvářet kočovné kmeny, které začaly podnikat nájezdy a zabírat pro svá rozrůstající se stáda větší pastviny. Také pokud se jim nedařilo obchodovat, brali si potřeby násilím (Edwards, 1994/1998, 31-33).

Ve starověku se síla vládců měřila množstvím koní a bojových vozů. Ve starověkém Řecku a Římě měli koně nejprve jen reprezentativní význam, patřili k aristokracii. Teprve po punských válkách se koně začínají více využívat v armádě. Koně ke konci starověku nesli na svých zádech k vzestupu i pádu mongolské a hunské národy při nájezdech na Asii a Evropu.

Přišel středověk, kde se koně využívali ve vojenství, v turnajových hrách, v hospodářství a v ceremoniálu. O úloze koní ve středověku bylo napsáno mnoho. Konec středověku, renesance a baroko, kdy jsou pohyby koně kultivovány v klasické drezúře, 18. století se vznikem dostihů a anglického plnokrevníka, 19. století s kovbojskými tradicemi a pony expresem atd. jsou důkazem toho, že vztah ke koni byl v jednotlivých historických epochách posilován a kultivován. Byl vybudován v dávnověku a zabudován do kolektivního nevědomí (Hollý, Hornáček, 2005, 26-27).

1.2.2.2 Kůň jako symbol

Symbol je znak se skrytým obsahem nebo hlubším významem. Podle kultů, pověstí, bájí, mýtů a legend, symbolů a totemů, pověr a přísloví, které jsou součástí našeho kulturního dědictví, můžeme říct, že kůň má v sobě zkoncentrovaný obrovský symbolický význam. Kůň je chápán jako znak síly, symbol strategického, hospodářského a reprezentačního postavení, archetypicky vyjadřuje symboliku ženy. „Podle Junga je kůň archetypem ve folklóru i v mytologii velmi rozšířeným. Jako zvíře nezastupuje lidskou psyché, ale to, co je polidštěné, animální, a tedy nevědomě psychické. Proto bývají koně ve folklóru jasnozřiví. Slyší, co jiní neslyší, umí mluvit, často mají křídla.“ (Hollý, Hornáček, 2005, 27).

Že ve vztahu koně a člověka nešlo v historii pouze o užítkovost, ale že měl kůň pro člověka i nesporný emoční význam, je vidět z historických výzkumů. Z hrobů keltských bojovníků ze starověku je vidět, že byli pochováváni i se svými oblíbenými koňmi (Hollý, Hornáček, 2005, 25). Úloha koní při pohřebních rituálech je patrná i z jezdeckých hrobů Avarů nebo staromaďarských kmenů. V Evropě se do hrobů vkládaly jezdecké atributy – ostruhy. Ve středověku se pak koně obětovali jen symbolicky, byli po pohřebním průvodu, kde doprovázeli svého pána, předáni jako dar církvi. V mytologii mnoha národů se však odráží i ten fakt, že kůň byl považován za posvátné zvíře. Pro koně to většinou neznamenovalo nic dobrého, přinášelo jim to totiž násilnou, často krutou smrt. V mnohých kulturách se obětování koně přibližovalo svým významem lidské obětině, jak uvádí Dvořáková (2010).

U Slovanů se kůň využíval především jako orákulum, tedy k věštění. Ve slovenštině se dosud zachoval základ slova „žreb“ (tj. los), který je stejný u slova „žrebec“ (tj. hřebeč), který kdysi rozhodoval o štěstí a úspěchu (Dvořáková, 2010).

1.2.2.3 Současnost

Kůň dnes, podobně jako jiná pet animals, slouží k obohacení citového života člověka. Vzbuzuje pozitivní emoce, které podle Hollého a Hornáčka (2005, 21) „...nemají původ pouze v estetickém citění současného člověka, protože je vyvolává jako tvor evidentně krásný, ale sahají hluboko do dávnověku, kdy se formoval jeho symbolický a archetypický význam a význam jako znaku.“ Tady se znovu vracím

k tomu, že vztah člověka a koně je zakódovaný v kolektivním nevědomí. Z psychologického pohledu je také jednoduché usoudit, že velikost koně a možnost jezdit na něm a ovládat toto půl tuny těžké, silné zvíře, poskytuje představu a pocit moci. Kůň je však vůči člověku zdrženlivý, nepodbízí se mu, není vtíravý a nevnucuje se násilně do jeho přízně. Na jedné straně tak povzbuzuje aktivitu jedince, na straně druhé na nepřiměřené podněty reaguje obranně, čímž je podle Hollého a Hornáčka (2005, 139) „...zdrojem korektivní zkušenosti bez toho, že by mohl být podezírán z pomstychtivosti nebo zlého úmyslu.“

Koně se dnes využívají převážně ve volném čase lidí – pro sport, rekreaci, pro radost. Pracovní využití chladnokrevných koní v lese při těžbě dřeva je taktéž stále rozšířené. Vcelku mladým směrem je využití koní v léčbě – v hipoterapii. Právě odcizování se člověka přírodě, jak jsem zmínila na začátku práce, je příčinou vzniku nedostatku podnětů a vazeb, se kterými se člověk během svého vývoje setkával. Hollý a Hornáček (2005, 11) uvádí, že si v současnosti v mnohem širších souvislostech začínáme uvědomovat význam a potřebu těchto vazeb pro psychický a sociální vývoj člověka.

1.3 Ovlivnění osobnosti prací s koněm

Práce s koněm vede člověka k tomu, že je potřeba dané činnosti provádět s jistou intenzitou, při níž, je-li nedostatečná, kůň neposlechne, je-li nadměrná, způsobí u koně obrannou reakci. To nutí člověka správně sebehodnotit svoji činnost, aby dosáhl úspěchu. Při péči o koně získává člověk pocit samostatnosti, ale je i potřeba některé činnosti vykonávat společně. Tím se upevňuje pocit kolektivnosti. Uvádím zde výčet dalšího působení v tabulce Tab. 1.

<i>Ovlivnění osobnosti prací s koněm</i>	
•	zlepšení sebevědomí a sebeuvědomění
•	úprava emotivity
•	odbourávání úzkosti a strachu
•	tlumení hyperaktivity, antipatie a agresivity
•	zlepšování komunikace a kooperace
•	vytváření pocitu zodpovědnosti, užitečnosti, vztahu k pořádku, vytrvalosti, houževnatosti
•	podpora kreativity, soutěživosti
•	podpora intelektových funkcí (rozvíjení pozornosti, koncentrace, rozhodnosti) a úprava poruch učení (dyslexie, dysgrafie, dysortografie)
•	rozvoj správného sebehodnocení
•	rozvoj pocitu samostatnosti a kolektivnosti atd.

Tab. 1 Ovlivnění osobnosti prací s koněm (Hollý, Hornáček, 2005, 42)

Také se předpokládá, že kůň stejně jako ostatní živí tvorové, ale i neživé objekty, má kolem sebe elektromagnetické pole. Jestliže se k sobě dva objekty přiblíží, dojde při souhře určitých faktorů (intenzita komunikačního vztahu, vzájemná vzdálenost objektů) ke spontánnímu, neprogramovému energoinformačnímu přenosu z objektu na objekt. Vysvětlovalo by to, proč například emoce člověka, jako radost, smutek, strach, kůň okamžitě registruje. Reaguje bleskově svým chováním (klopí uši, vztyčuje hlavu atd.) i na rychlé změny emocí. Přitom nejde toto chování zdůvodnit a připsat výbornému čichu koně a biochemickým procesům organismu člověka, protože tak rychle se tyto neprojeví. Podle Hollého a Hornáčka (2005) je možné zachycením energoinformačního pole (tzv. aury) na papír citlivým a vnímavým člověkem – senzibilem, sledovat barevné změny v auře při **vzájemné interakci člověka a koně**. U člověka se posiluje červená barva duchovna a nezištnosti, žlutá barva pozitivních emocí a komunikace s okolím a modrá, která vyjadřuje ochrannou a současně i komunikační složku aury.

1.3.1 Hiporehabilitace

Hiporehabilitace patří do animoterapie (zvířetem asistovaná léčba) a zahrnuje v sobě hipoterapii, pedagogicko-psychologické ježdění a sportovní ježdění handicapovaných. Hiporehabilitaci definujeme jako „...včlenění vožení se na koni nebo ježdění (hipických aktivit) do komplexu opatření zaměřených na obnovení ztracené funkce, zmírnění nebo minimalizování či odstranění fyzického, psychologického, sociálního nebo mentálního handicapu pacienta nebo klienta.“ (Hollý, Hornáček, 2005, 19). Zatímco hipoterapie, jako jedna z částí hiporehabilitace, je zaměřená na využití multidimenzionálního pohybu koně na zmírnění či odstranění příznaků onemocnění pohybového aparátu, v pedagogicko-psychologickém ježdění se kůň využívá jako pedagogické a psychologické médium k dosažení pozitivních změn v chování dětí a mládeže, nebo ke zmírnění nebo odstranění příznaků duševní choroby či mentálního handicapu.

Obecně se dá říci, že mnoho lidí má problémy se zvládnutím frustrace (tj. maření) jakékoli biologické, sociální nebo psychické potřeby. Toto ohrožení potřeb se nejčastěji subjektivně projeví stavy napětí, nejistoty, úzkosti apod. Nejvíce je člověk frustrován negativními vztahy mezi lidmi. Míček (1976, 128) uvádí, že dítěti nebo i dospělému trpícímu nejistotou je třeba dát možnost k realizaci osvobozujících pocitů. Sebejistotu a sebedůvěru mu může dát vědomí, že mu někdo velmi důvěřuje. Pokud si takovýto člověk osvojí dovednosti zacházení a komunikace s koněm, získá jeho důvěru, stane se pasivním vůdcem, a může tím získat určitou jistotu, která mu pomůže na cestě k lidem. Navíc se kůň může stát jeho koníčkem, tedy vyplní jeho volný čas a může zabránit recidivám.

„V koních je cosi zvláštního, co vás přitahuje a nutí být lepší s nimi a hlavně pro ně. Stává se často, že lidé vedle koní vyrostou v lepší, novou lidskou bytost. Tahle nová bytost najednou naslouchá a méně mluví. Namísto zbabělého obviňování sebe, všech kolem, svého koně, prostředí nebo podmínek, sama přebírá odpovědnost. Ovládá své emoce a jazyk těla. Tahle nová bytost se snaží být spravedlivější, hledá v sobě trpělivost a umění odpouštět. Umí žít v přítomnosti, namísto vymlouvání se na minulost nebo v čekání na budoucnost.“ (Bořánek, Krýsová, 2006).

1.3.2 Vlivy práce s koněm

Kůň je sám o sobě individualita. A samotný sed na krácejícím koni umožňuje člověku vidět svět shora, ovládat ho, „být v sedle“ a řídit tak vlastní osud. Je to citlivý tvor, který dovede odrážet změny emocí člověka. Tak může regulovat a ovlivňovat jeho chování a případnou afektivitu. Působí jako emoční a sociální katalyzátor. Člověk se v důsledku jednoznačnosti reakcí koně učí přirozeným způsobem důsledkům svého chování. Necítí se u toho potrestán, ani ponížen.

Hipické aktivity, jako je práce s koněm ze země, vožení se na koni a ježdění na koni vyžadují koncentraci pozornosti. Podle Míčka (1976, 42) většina lidí uznává subjektivní význam a cenu koncentrace a cvičení, která vedou k jejímu zvýšení. Jako motivace koncentrované pozornosti uvádí motivaci zájmem nebo motivaci stresem (mírný či středně silný stres). I tady můžeme koně využít, protože „...vztah, který se formuje mezi koněm a jezdcem (klientem, pacientem), je velmi silným motivačním činitelem,“ vzbuzujícím zájem i mírný stres (Hollý, Hornáček, 2005, 141).

1.3.3 Komunikace

Kůň má, podobně jako člověk, své komunikační zóny. Nejdále vzdálená je zóna sociální, blíže ke koni se dostáváme do zóny interindividuální, skrz kterou se dostaneme až do intimní zóny. Ta je útěkovou i útočnou vzdáleností. V širším sociálním prostoru stáda funguje audiovizuální komunikace. V interindividuální zóně kůň komunikuje taktilně a do intimní zóny se musí proniknout přes pomyslnou bariéru, která se otevírá olfaktorickým (čichovým) mostem. Na všech těchto úrovních spolu mohou člověk a kůň komunikovat, ale také se dopouštět chyb. Z etologického úhlu pohledu jde o **mezidruhovou komunikaci**. V mezilidské interakci známe různé druhy rolí chování a různé druhy komunikace. Kůň však bude vždy reagovat přiměřeně svému druhu, nebude respektovat naše lidské způsoby. Člověka tak nutí ke konfrontaci s novými vzory chování, aniž by umožňoval zaplétání se do her nebo vzorců.

Pokud je člověk nejistý nebo má strach, kůň to rychle vycítí a rád toho zneužije. Nutí člověka k aktivitě. Na druhou stranu plně respektuje nadřazenost toho, kdo dokáže uplatnit svoji osobnost. Je to vděčný a tichý posluchač, ale i nekompromisní učitel.

„Komunikace s koněm je z tohoto úhlu pohledu soutěž dvou osobností. Kdo najde cestu ke koni, snáze najde cestu i k lidem.“ (Hollý, Hornáček, 2005).

2 Cíle práce

Dílčí cíle:

1. Souhrn praktických i teoretických informací z hipologické oblasti a z oblasti využití koně člověkem a pro člověka, pro jeho osobnostně sociální rozvoj.
2. Potvrzení či vyvrácení hypotéz na základě dotazníkového šetření mezi chovatelskými subjekty ohledně jejich zájmu a možnostech kurzu se účastnit. Tedy:
 - zda mají chovatelské subjekty zájem účastnit se s koňmi zážitkově pedagogických programů
 - na jakých faktorech je tato účast z pohledu chovatele závislá
 - jaké jsou možnosti zapojení koní do programu
 - kolik a jaké osoby by koně na akci provázelo
 - jak dlouhých programů by se subjekt účastnil
 - ve kterých regionech ČR by spolupráce s chovatelskými subjekty byla možná
3. Hlavním cílem práce je vytvoření modelového manuálu přípravy kurzu pobytu v letní nebo zimní přírodě, kde se jako jeden ze základních formativních pedagogických prostředků má objevit kůň.

3 Metodika

Při zpracování bakalářské práce byla použita základní literatura zabývající se hipologií, využitím koní pro obohacení citového života lidí a problematikou sebevýchovy a duševního zdraví člověka. Dále byly využity různá odborná periodika a internetové prameny. Literatury pro zážitkově-pedagogické využití koní je nedostatek. Byly použity publikace, které se zabývají hipoterapií, tedy terapií pomocí koní na úrovni léčby pacientů. Veškerá použitá literatura a internetové zdroje jsou uvedeny v seznamu na konci práce.

1.1 Metody

Analýza

„Analýza představuje postup při zkoumání jevů, při němž je celek rozložen na jednotlivé prvky (části).“ (Čihovský, 2006, 11). Pokusila jsem se rozebrat poznatky o souvislostech ve vztazích člověka, koně a působení koně na člověka v rozmezí duševního vývoje a sebepoznání na základě vybrané dostupné literatury.

Syntéza

„Syntéza je postup navazující na analýzu, který vyhodnotí jedinečné na stupeň obecně platného.“ (Čihovský, 2006, 11). Ze srovnání a utřídění jednotlivých zjištěných poznatků jsem odvodila hypotézy o možnosti a účinnosti využití koní pro osobnostní a sociální rozvoj jedince.

Dedukce

Dedukce je přechod od obecného k jednotlivému. Je podkladem kvantitativního šetření, kdy se vychází z teorie, následuje formulace hypotéz, pozorování, testování hypotéz a v závěru interpretace a zobecnění (Čihovský, 2006).

Generalizace

„Generalizace – zevšeobecnění představuje závěr učiněný z omezeného počtu jevů řazených do jedné kategorie.“ (Čihovský, 2006, 11). Na základě tohoto

orientačního výzkumu bylo možné vyslovit obecné tvrzení o zájmu či nezájmu a hrubých možnostech subjektů účastnit se na programech zážitkové pedagogiky.

Metoda statistická – neparametrická – kombinovaný výběr

„Metoda statistická vychází z předpokladu hromadného výskytu jevů a procesů, které lze kvantifikovat pomocí matematické statistiky...metoda předpokládá formulaci hypotéz, které jsou testovány matematickou statistikou.“ (Čihovský, 2006, 11).

Metoda terénního šetření

„Metoda terénního šetření spočívá v získávání informací v terénu od skupiny respondentů tazatelem (anketiérem).“ (Čihovský, 2006, 11). Formou dotazníku a jeho distribucí mezi respondenty pomocí elektronické pošty jsem získávala podklady pro odpovědi na konkrétní otázky týkající se zájmu subjektů o možnosti spolupráce na programech zážitkové pedagogiky a předpokladech pro ni, v jaké roční době a na jakém místě, po jak dlouhou dobu a jak.

Introspektivní metoda

„Metoda introspektivní se opírá o osobní znalosti, zkušenosti výzkumníka na základě účasti v prostředí či nějakém společenském procesu.“ (Čihovský, 2006, 11). Sama jsem chovatelským subjektem a v práci vycházím i z vlastních zkušeností z oblasti chovu koní.

1.2 Techniky

Dotazník (kvantitativní technika)

„Dotazník je nejrozšířenější výzkumnou technikou získávání dat. Je to technika nepřímého získávání empirických informací s použitím dopředu formulovaných otázek (položek).“ (Jarošová, 2006). Jeho výhodou je, že můžeme „...poměrně snadno, rychle, ekonomicky, nenáročně získat informace (odpověď) od většího počtu respondentů.“ (Čihovský, 2006, 15). Pro dotazování jsem použila dotazník distribuovaný elektronickou poštou, díky kterému jsem mohla zjistit požadované informace od respondentů snadno, nenákladně a rychle.

Rozhovor – neformální

„Sociologický výzkum chápe rozhovor (výzkumnou techniku) jako ucelenou soustavu ústního jednání mezi tazatelem (anketiérem) a dotazovaným (respondentem) s cílem získat pomocí otázek informace o zkoumané sociální realitě a jejích souvislostech.“ (Čihovský, 2006, 16). Několik drobných poznatků jsem získala během individuálního rozhovoru s odborníkem, a to s cílem pouze doplnit některé informace.

Pozorování – dlouhodobé

„Pozorování je nejznámější a nejstarší technikou získávání dat. Je to cílevědomé (s určitým záměrem), plánovité (připravené a organizované) a systematické vnímání jevů a procesů odhalujících souvislosti a vztahy sledované skutečnosti.“ (Jarošová, 2006). Během své několikaleté podnikatelské činnosti v oblasti chovu koní pozoruji vliv koní na člověka především při aktivitách s koňmi a dětmi ze základních škol, ale také seniory či mladými dospělými lidmi. Jde o práci u koní i výcviky jízdy na koni.

4 Výsledky

4.1 Dotazníkové šetření

4.1.1 Formulace hypotéz

Chovatelské subjekty by měly mít zájem o účast na programech zážitkové pedagogiky, přestože se s touto formou účasti zatím nesetkali. Využití koní záleží na roční době a managementu chovu subjektu. Pro subjekt by neměl být problém koně přemístit do vzdálenosti dosažitelné „po kopytě“ a ustájit je zde na travnatém prostoru ohrazeném elektrickým ohradníkem. Koně by se mohli využívat jak ze země, tak k ježdění. Doprovázející personál by spolupracoval s instruktory a zůstával by po celou dobu na místě konání kurzu. Subjekt by se účastnil i vícedenních programů. Možnost využití koní se naskýtá ve většině krajů ČR.

4.1.2 Sestavení dotazníku

V úvodu dotazníku jsem zvolila uvést otázku, zda by vůbec daný subjekt o možnosti spolupráce na programech zážitkové pedagogiky uvažoval. I z těchto odpovědí jsem mínila odvodit, jak se k novým možnostem využití vlastních koní daný subjekt staví. Rozhodnutí majitele by mělo korespondovat s jeho podnikatelským či chovatelským záměrem.

Dotazník je rozdělen do dvou částí, z nichž první je směřována na získání základních informací o množství, plemeni, pohlaví a chovu koní daného subjektu, druhá část se zaměřuje na podklady týkající se samotného využití koní v programech zážitkové pedagogiky včetně označení kraje, kde se chovatelský subjekt nachází.

Po sestavení jsem dotazník testovala na pokusném vzorku dvou chovatelek koní v mém okrese. Poté jsem dotazník upravila a distribuovala elektronickou poštou padesáti náhodně vybraným respondentům z oblasti westernového ježdění a oblasti zaměřené na jezdeckou turistiku.

4.1.3 Zpracování dotazníku

Zpracování bylo provedeno na základě 32 vyplněných dotazníků zodpovězených 32 chovatelskými subjekty. Podle Obr. 3 vidíme rozmístění dotazovaných subjektů v jednotlivých krajích ČR.

Obr. 3 Rozmístění dotazovaných subjektů v jednotlivých krajích ČR

4.1.4 Sestavení grafů

Informace z dotazníkového šetření jsem převedla do několika grafů s procentuelním vyjádřením částí. Z těchto grafů odvozují možnosti využití koní v zážitkově pedagogických programech, které uvádím v manuálu v následné části této kapitoly.

Dotazník byl rozčleněn do dvou částí, z čehož první část mapuje chovatelské zaměření subjektu obecně i konkrétně v managementu chovu koní. Část druhá je zaměřena na zjištění podstatných informací, týkajících se přímo spolupráce subjektu na zážitkově pedagogickém programu.

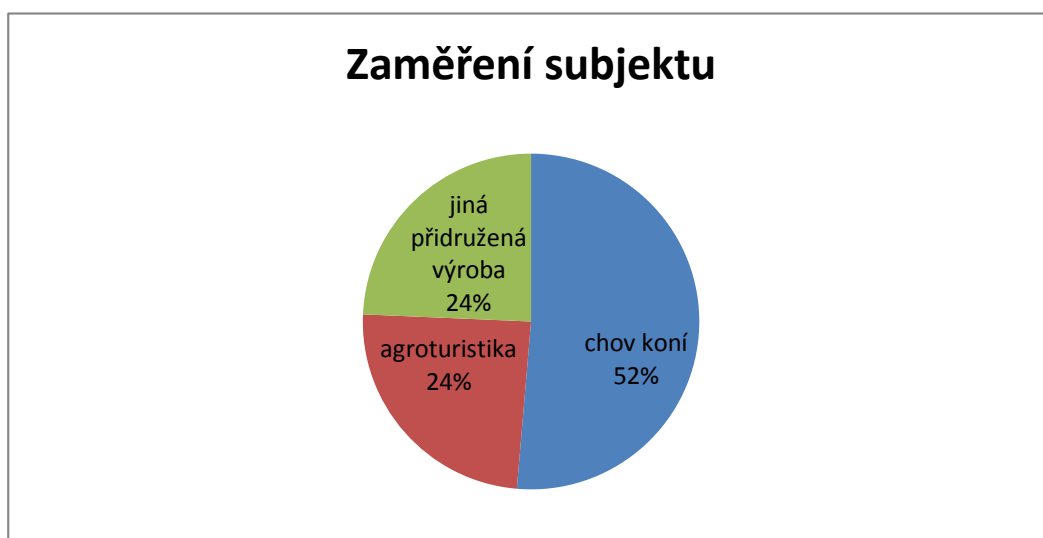
1. část

Z grafu na Obr. 4 vidíme, jakou část své činnosti věnují chovatelské subjekty přímo chovu koní (tj. produkci hříbat), jakou část agroturistice či jezdecké turistiky (tj. práci s klienty a koňmi) a jakou část ještě jiné přidružené výrobě. Je třeba brát v úvahu tato zaměření z důvodu výběru správného subjektu pro daný program zážitkové pedagogiky. Při produkci hříbat, která se převážně rodí od ledna do září, nelze počítat s využitím vysokobřezích klisen a klisen v prvních třech měsících po porodu (Obr. 5). Naopak může být účelné použít stádo klisen s hříbaty a případně valachy či hřebcem v podzimním období, a to především na práci ze země a pozorování chování tohoto smíšeného stáda, kdy se hříbata učí sociálním dovednostem a zkouší si vytvářet první hierarchii.

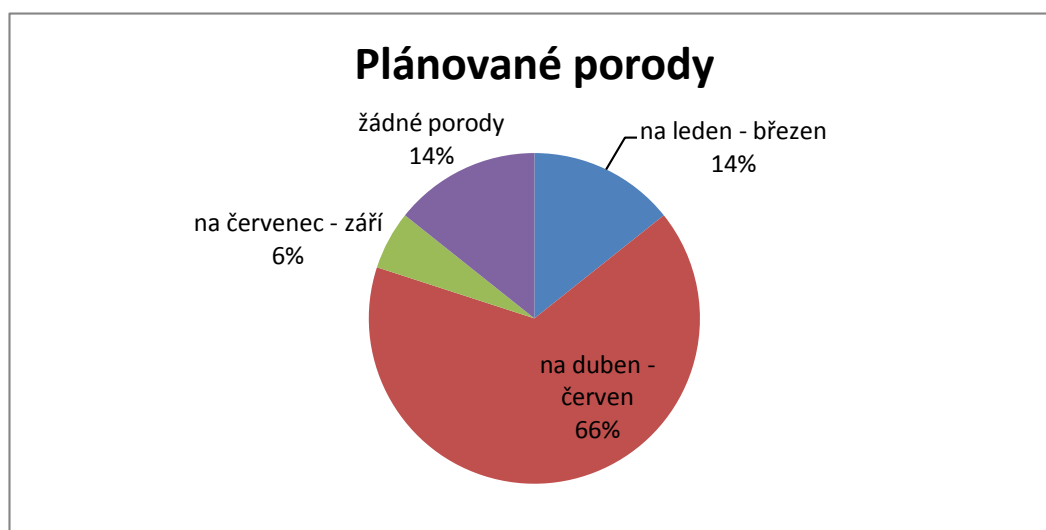
Také přidružená výroba může omezit zapojení subjektu do spolupráce, zejména v letní sezóně, kdy práce na polích či sečích zabírá čas pracovníkům, kteří by měli koně v programu zajišťovat a doprovázet. Tady by se zase přicházelo v úvahu jakékoliv využití v zimním období, a to v závislosti na skladbě a množství stáda subjektu.

Naproti tomu jezdecká turistika je právě směřována na práci s koňmi a zákazníky v letní sezóně, takže chovatelský subjekt by mohl zařadit do svého managementu i pravidelnou spolupráci na programech. Nebude ale nejspíš možné využít volné stádo s různým složením pohlaví a věku koní.

Velká část subjektů však může nabídnout koně jak z oblasti chovu, tak z té pracovní, jezdecko-turistické. V takových případech je možné dohodnout spolupráci v různých obdobích s jedním a tímtož subjektem, což může být výhodou. Dlouhodobá osvědčená spolupráce je výhodnější, než krátkodobá se střídáním různých subjektů.

Obr. 4 Managementové zaměření chovatelského subjektu

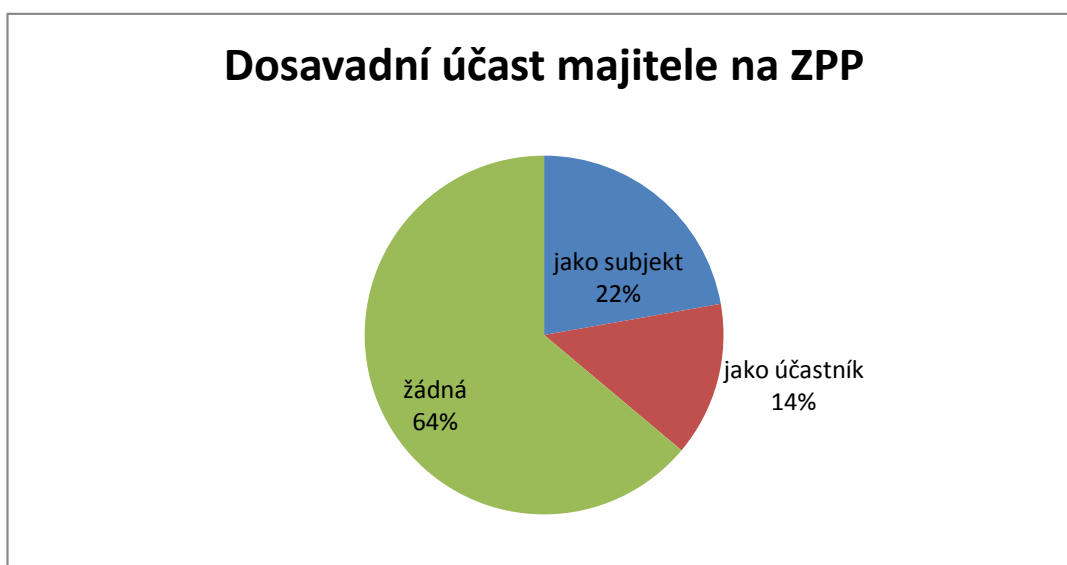

Obr. 5 Plánování porodů u klisen určených k chovu

O tom, že chovatelské subjekty by měly zájem o spolupráci na zážitkově pedagogických programech, vypovídá Obr. 6, kdy všechny dotazované subjekty odpověděly souhlasně, přestože zatím s těmito projekty mnoho zkušeností nemají (Obr. 7).

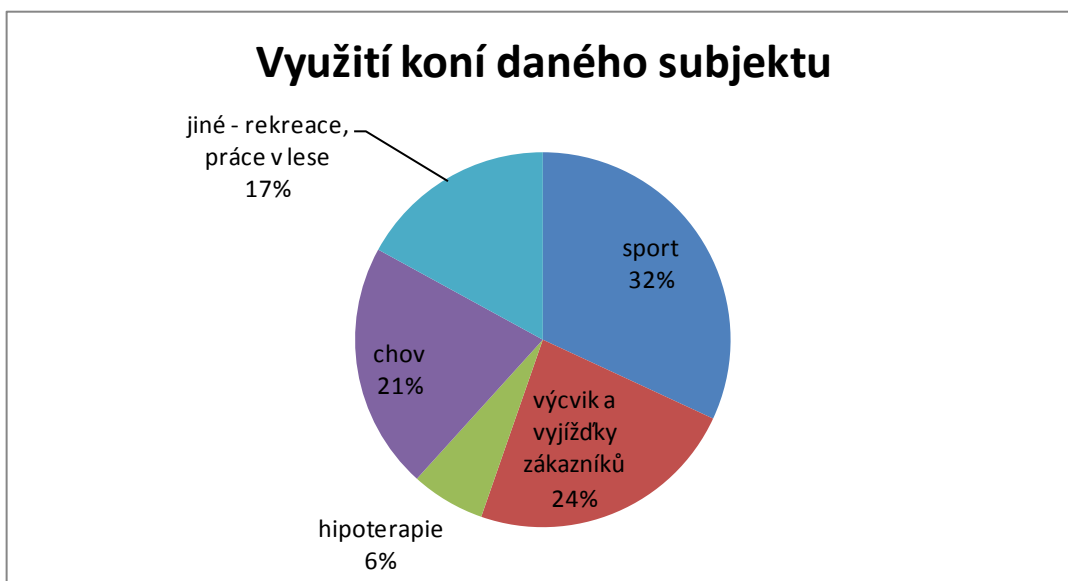

Obr. 6 Zájem chovatelských subjektů o spolupráci na zážitkově pedagogických programech

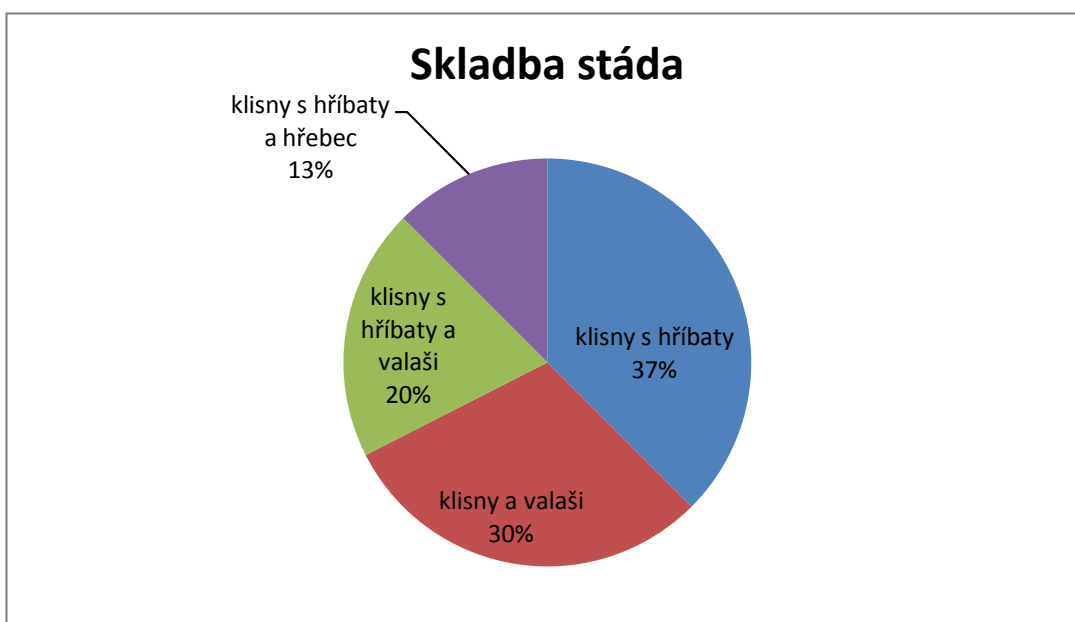

Obr. 7 Dosavadní účast majitele na programech zážitkové pedagogiky

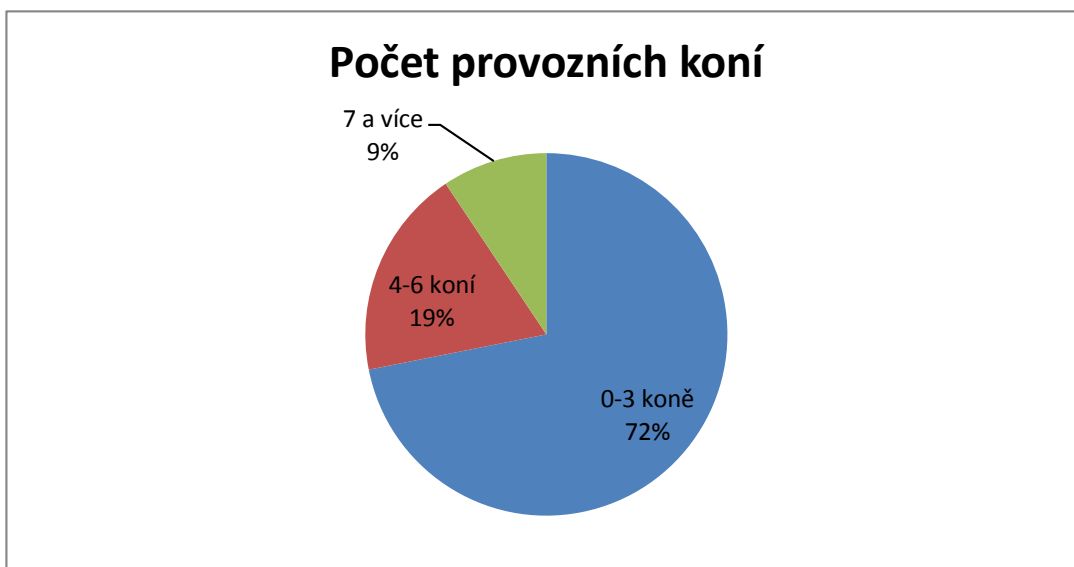
Na následujících grafech lze vysledovat obecné a souhrnné údaje o koních v majetku jednotlivých chovatelských subjektů.

Obr. 8 Využití koní konkrétního subjektu

Obr. 9 Skladba stád chovatelských subjektů

Obr. 10 Počet provozních koní

Obr. 11 Stupeň příježděnosti provozních koní

2. část

Kromě možností poskytnutí koní, jsem se zajímala i o možnosti poskytnutí doprovodného personálu, protože jak je vidět z grafu na Obr. 12, chovatelské subjekty z velké části nechtějí nechávat svá zvířata bez svého dozoru. Navíc může subjekt poskytnout i odborně kvalifikovaného cvičitele, pokud takového má. Přičemž z převážné části je vztah personálu k lidem velmi kladný, jak je patrné z Obr. 13.

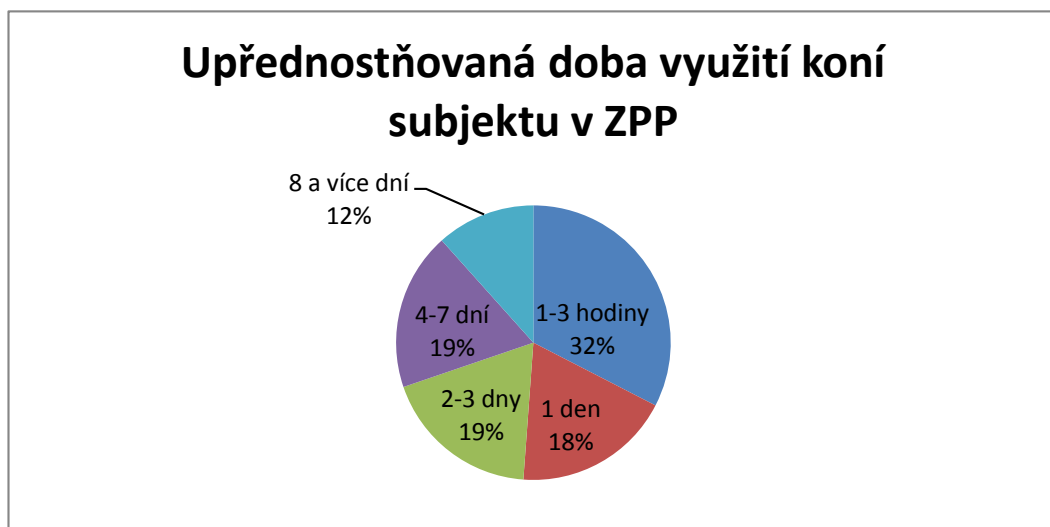

Obr. 12 Svolení a zároveň nabídka chovatelského subjektu v oblasti personální

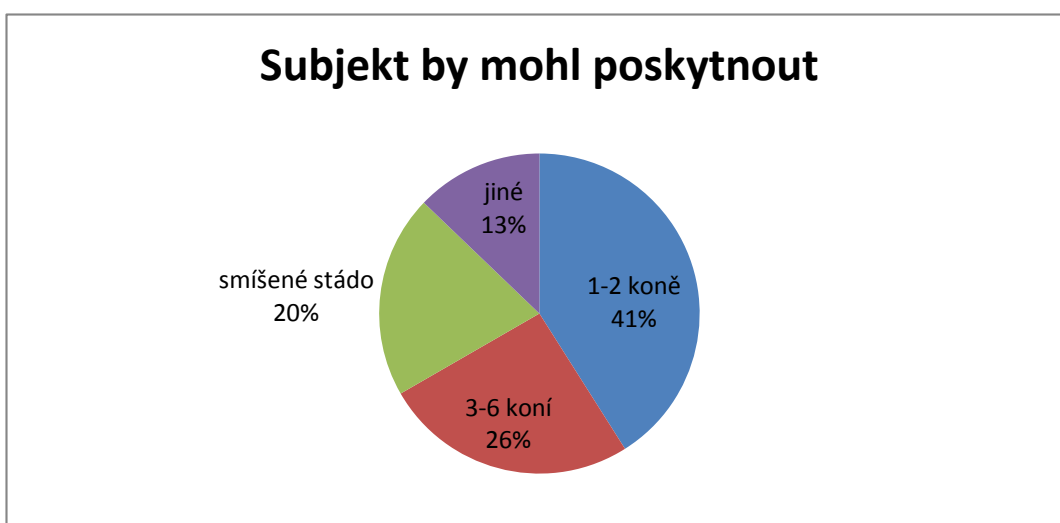

Obr. 13 Vztah personálu subjektu k lidem

Při využití svých koní v programech zážitkové pedagogiky se doba, po kterou by měl program trvat a po kterou by subjekt koně poskytnul, různí, přičemž procentuálně je vcelku vyrovnaná. V Obr. 14 vidíme grafické znázornění případné účasti na programu od 1 hodiny po 1 týden a více. Přičemž by subjekt mohl zapojit koně podle Obr. 15.

Obr. 14 Subjektem upřednostňovaná doba využití koní v programech zážitkové pedagogiky

Obr. 15 Kolik koní by mohl subjekt na program poskytnout

Vzhledem k možnostem poskytnutí různého počtu koní v různém složení podle věku, pohlaví a využití, bude muset poskytovatel zážitkově pedagogického programu také uvažovat o místě konání tohoto programu. Chovatelé koní jsou většinou majiteli přepravníku na koně (tj. vozík na dva nebo 3 koně), jak je vidět na Obr. 16, a také by větší část dotázaných subjektů k programu využila 1-2 koně. Odtud odvozují, že v takových případech spolupráce, by bylo možno koně přepravit na místo konání

zážitkově pedagogického programu. Musí se ale brát v potaz finanční náklady na přepravu a pojištění koní pro případ nehody během přepravy.

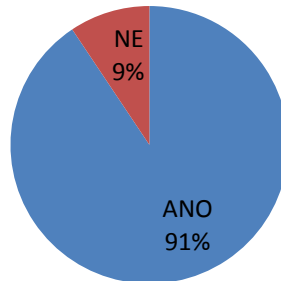
Obr. 16 Vlastní subjekt přepravník na koně

V situaci, kdy by se využilo početnější stádo koní či větší počet než 2 jezdecků koně, je z grafu na Obr. 17 patrné, že program by se musel odehrávat přímo v místě působení subjektu či ve vzdálenosti dosažitelné na koni tzv. po kopytě.

Obr. 17 Možnost přepravy koní subjektu mimo stáj

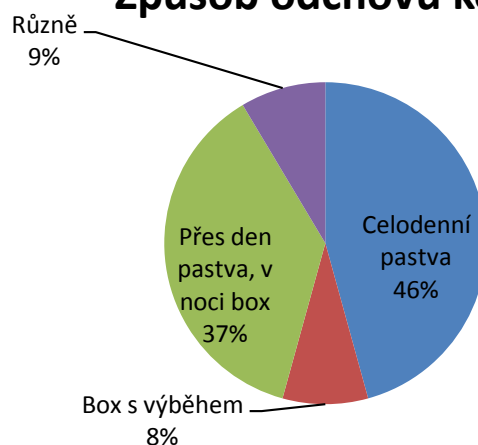
Jsou koně subjektu zvyklí na ohradníkové hrazení?

Obr. 18 Jsou koně subjektu zvyklí na ohradníkové hrazení?

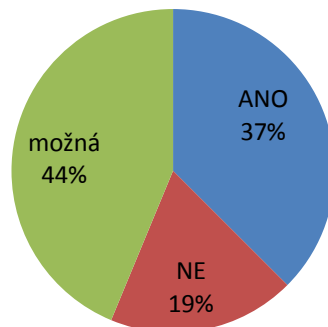
Pro lepší účelnost programu by bylo vhodné, aby koně zůstávali během konání tohoto programu přímo v místě. Koně by mohli být umístěni v elektrickém ohradníku, na který jsou povětšinou zvyklí, jak chovatelé uvádí (Obr. 18). Také jsou jejich koně zvyklí bývat venku volně na pastvině (Obr. 19). Subjekty uvedly, že k umístění koní v místě konání programu by buďto byli svolní, nebo by možná souhlasily. Zde uváděly, že by záleželo na konkrétní domluvě (Obr. 20).

Způsob odchovu koní

Obr. 19 Způsob odchovu koní

Souhlas s dočasným umístěním koní subjektu na místě konání ZPP

Obr. 20 Souhlas subjektu s dočasným umístěním koní na místě konání programu
zážitkové pedagogiky

4.1.5 Závěry z šetření

Chovatelské subjekty mají zájem o účast na programech zážitkové pedagogiky, přestože se s touto formou účasti zatím neselekali. Využití koní záleží na roční době a managementu chovu subjektu. Jen ojediněle by se mohli využít 1-2 koně přepravením na vzdálenější místo, kde by se program konal. Pro subjekt je přípustné koně přemístit do vzdálenosti dosažitelné „po kopytě“ a ustájit je zde na travnatém prostoru ohrazeném elektrickým ohradníkem, ale upřednostňuje odehrání se programu v místě jeho působnosti, tedy „doma“. Koně by se mohli využívat jak ze země, tak k ježdění, ale záleží na skladbě stáda, které je ve vlastnictví daného subjektu. Doprovázející personál je komunikativní a ochotný spolupracovat s instruktory. Upřednostní se pobyt personálu na akci, na místě konání kurzu. Subjekt by se účastnil i vícedenních programů, záleželo by na konkrétním subjektu a programu. Možnost využití koní se naskýtá ve většině krajů ČR.

4.2 Model manuálu přípravy kurzu s využitím koní jako prostředku zážitkové pedagogiky

V této kapitole vycházím z návodu na tvorbu projektu z knihy R. Hanuše a L. Chytilové *Zážitkově pedagogické učení* (2009). Jednotlivé stručně popsané části kapitoly doplňuji o kroky při zapojení koní do zážitkově pedagogického programu. Tyto kroky jsou odvozeny od získaných poznatků z dotazníkového šetření mezi chovatelskými subjekty.

4.2.1 Tvorba základní myšlenky

Vyřčení a stanovení základní myšlenky je základ každého zážitkově pedagogického programu. Ptáme se, jaká by to měla být akce a pro koho bude určená. Už tady je potřeba do úvah zahrnout využití koní, pokud by se v programu měli objevit.

4.2.2 Zaměření na cílovou skupinu

Abychom mohli lépe stanovit cíle projektu, programy, scénář projektu a jeho dramaturgii, je třeba si říct, pro koho bude projekt určen, jaké požadavky a očekávání má cílová skupina. Využití koní je velmi variabilní. Uvažujme o rozdělení, kdy se koně použijí pouze ze země, nebo jak ze země, tak pro ježdění. První variantu lze použít u všech skupin, variantu druhou je potřeba zvážit v závislosti na fyzických schopnostech, věku a množství účastníků, ale i zde je za určitých podmínek a nastavení aktivit možná účast všech skupin.

4.2.3 Stanovení cílů kurzu

Toto je další důležitý bod při přípravě. Celý program bude mít smysl jedině tehdy, jestliže si vytyčíme jasné cíle. Podle nich je také program orientován v působení na člověka, skupinu či společnost. Pokud chceme využít v programu koně, měli bychom vědět, jak a co v této oblasti na člověka působí. V oblasti interpersonální jde např. o nutnost vyvíjení aktivity a podporu intelektových funkcí (rozvíjení pozornosti, koncentrace, rozhodnosti), dané činnosti při práci s koňmi je potřeba provádět s jistou intenzitou, při níž, je-li nedostatečná, kůň neposlechne, je-li nadměrná, způsobí u koně obrannou reakci. To nutí člověka správně sebehodnotit svoji činnost, aby dosáhl

úspěchu. Při péči o koně získává člověk pocit samostatnosti, ale je i potřeba některé činnosti vykonávat společně. Tím se upevňuje pocit kolektivnosti, dále je to z oblasti sociálního chování např. zlepšování komunikace a kooperace, z oblasti společenské pak vytváření pocitu zodpovědnosti, užitečnosti, vztahu k pořádku.

4.2.4 Realizační tým

Na základě stanovené myšlenky si ujasníme, kolik členů týmu budeme pro její realizaci potřebovat. Podle náročnosti akce se odvíjí také nároky na velikost týmu. Měli by to být lidé s dostatečnými znalostmi, schopnostmi a chutí vytyčenou myšlenku realizovat. V týmu by bylo dobré mít už od této chvíle člověka, který bude mít hlavní roli při práci s koňmi. Může to být buď zástupce chovatelského subjektu, který se bude na akci podílet, nebo někdo, kdo má s koňmi alespoň rozšířené zkušenosti a znalosti. Ideální případ je účast zástupce subjektu od začátku příprav programu a účast na přípravných schůzkách. Více by tak zachytil myšlenku a důvod, cíl kurzu. Také by pomohl týmu sestavit jednotlivé aktivity tak, aby korespondovaly s možnostmi koní a naplňování cílů kurzu.

4.2.5 Ubytování, stravování, ustájení

Při řešení a hledání vhodného místa, které je pro spoluvytváření atmosféry projektu podstatné, budeme uvažovat v první řadě o místě či okolí působiště chovatelského subjektu. Koně mohou být ustájeni přímo v místě působení, tedy doma, v případě realizace programu ve volné přírodě se ustájí na louce ohraničené elektrickým ohradníkem. Zde je nutný elektrický zdroj, kterým by mohla být autobaterie a na ni připojený přenosný impulzátor. Pro případ, že v dosahu není žádný vodní zdroj, který by se dal využít přímo pro koně jeho přibráním do ohrazené plochy, je třeba zajistit jiný způsob napájení. Denně jeden kůň vypije 20-30 l vody. Bylo by vhodné vyčlenit suchý, zastřešený prostor na krmivo a materiál na koně. Věci a postroje na koně jsou dosti nákladné, proto by bylo dobré, kdyby byl onen prostor i uzamykatelný.

4.2.6 Sestavení programu

Program projektu se stanovuje na základě stanovených cílů. Používáme v něm prostředky zážitkové pedagogiky. Řadíme je podle dramaturgických pravidel a zásad do scénářů programu. Vzhledem k časovému omezení u subjektů v rámci managementu chovu je třeba uvažovat i o roční době konání kurzu. V tabulce Tab. 2 vidíme časový přehled jednotlivých období roku, která jsou vhodná pro určitý způsob zapojení koní do programu zážitkové pedagogiky. Vždy ale bude záležet na konkrétním subjektu a konkrétní domluvě.

<i>Časový přehled možného využití koní v programech zážitkové pedagogiky</i>	
práce ze země se smíšeným stádem	září – prosinec
práce ze země s odstavenými hříbaty	po celý rok
vožení se a ježdění na koních	květen - září
koně subjektu s přidruženou výrobou *	listopad - duben

* další upřesnění využití a doba závisí na konkrétním subjektu a skladbě koní, které vlastní

Tab. 2 Časový přehled možného využití koní v programech zážitkové pedagogiky

4.2.7 Zajištění materiálu a služeb

Je potřeba zajistit věci a materiál (papíry, tužky, barvy atd.), služby (chovatelského subjektu, dalších osob, přeprava účastníků atd.), a to podle toho, jak to vyplynulo z přípravy programu projektu. Pro poskytnutí služeb chovatelským subjektem je třeba sepsat smlouvu. Uvádím základní náležitosti smlouvy, které jsou vyvozeny z dotazníkového šetření:

- smlouvu koncipovat jako smlouvu o nájmu věci, kde za pronajatou věc-koně zodpovídá ten, kdo si ho pronajímá
- základní údaje o pronajímateli a nájemci
- předmět nájmu – základní údaje o koni případně koních

- podmínky nájmu – přesný popis činnosti, která bude po koních vyžadována, časový harmonogram práce, podmínky pro ustájení, krmení a péči, doba a termín nájmu, výše nájmu
- další podmínky – určení odpovědné osoby (zástupci z obou stran), pojištění účastníků, počet účastníků, proškolení účastníků odpovědnou osobou, stanovení odpovědnosti za zranění a škody způsobené koněm, koni, zajištění ochranných pomůcek (pro případ ježdění), zajištění stravy a ubytování pro doprovázející personál (v případě konání akce mimo působiště subjektu)

Pro alternativu výcviku jízdy na koni je žádoucí, aby se tyto služby, kdy subjekt zajistí cvičitele, účtovaly zvlášť. Cvičitel by měl mít platnou licenci cvičitele jízdy na koni, kterou vydává Česká jezdecká federace (ČJF, 2009).

Doporučuje se pojistit nejen účastníky úrazovým pojištěním, ale také zjednat si pojištění akce. V tomto směru se jedná o pojištění s názvem Provozní odpovědnost provozovatele akce (Motyginová, 2009).

4.2.8 Rozpočet

Do rozpočtu se zahrnují jak výdajové, tak příjmové složky. Na základě rozpočtu se stanoví cena kurzu pro jednotlivého účastníka. Při pronájmu koní na akci se domluvíme předem, zda bude cena stanovena komplexně za celou dobu nájmu a počet koní, či se bude odvíjet od jednotlivých kratších časových jednotek, např. cena za hodinu atd. V běžné praxi se cena za jednu hodinu ježdění pohybuje okolo 300 Kč/kuň. Rozhodně se nedoporučuje, a to především z finančního hlediska a také z hlediska bezpečnostního, stěhovat koně na vzdálenější místo konání kurzu, kam by se museli přepravovat dopravou. Do rozpočtu je nutné započítat i doprovázející personál, zajistit mu ubytování a stravu.

4.2.9 Fundraising

Pokud tvoříme projekt a chceme, aby byl pro účastníky dostupný, musíme se hodně ohlížet na výši financí. V mnoha případech jde využít různých skupinových slev např. při přepravě, ubytování nebo stravování, i při pronájmu koní je možno zvažovat varianty placení, zda bude výhodnější platit od hodiny či celkově. Mimo takovéto snížení nákladů se můžeme pokusit získat pro projekt jiné finanční zdroje (granty, dotace, sponzory aj.). Pomocí fundraising můžeme cenu projektu výrazně snížit.

4.2.10 Propagace

Metod, jak propagovat projekt, je mnoho. Můžeme použít letáčky, internet, články v časopisech, inzeráty atd. Vzhledem k tomu, že koně spoustu lidí, především mladých, přitahují, stojí za zvážení, zda je do propagačního materiálu uvést jako hlavní lákadlo. Pro určité případy a formy programu je zase nutné nechat koně a jejich účast na kurzu utajené.

4.2.11 Komunikace s účastníky

Účastník se nějak dozvěděl o naší akci a zaslal přihlášku. Mělo by mu být potvrzeno přijetí přihlášky a sděleny důležité informace (např. co si vzít s sebou). Pokud je v programu zahrnuto ježdění na koních, je důležité dodržet jistá bezpečnostní pravidla, týkající se oblečení a obutí jezdců, která říkají, že jezdec má mít dlouhé přiléhavé kalhoty, také svrchní část oděvu má mít dlouhý rukáv a nemá být moc volná, na nohou holínky nebo kotníkovou obuv s nedělenou podrážkou (bez podpatku). Předepsaná je i pokrývka hlavy, nejlépe třibodová jezdecká přilba, kterou pravděpodobně bude zajišťovat pronajímatel koní. Snad by bylo dobré zjistit od účastníka velikost hlavy, aby v případě abnormálních velikostí mohl subjekt reagovat a včas se připravit.

4.2.12 Příprava před akcí

Před samotným začátkem akce se schází realizační tým na schůzkách, které mohou být i několik měsíců předem. A samozřejmě pak těsně před akcí. Na těchto schůzkách (alespoň jednou) by se měl objevit i zástupce chovatelského subjektu, aby mohl být podrobně obeznámen s celým programem, případně se mohl na tvorbě programu podílet. Před akcí se i on musí připravit – nachystat ohrady, materiál, krmení, koně, zajistit zázemí s ohledem na předpokládané počasí, vodu atd. Na schůzkách může nasát atmosféru chystaného projektu, a tím sebe a své čtyřnohé svěřence účinněji zapojit do programu.

4.2.13 Tým v průběhu akce

Během akce je třeba čelit různým situacím, které nelze dopředu naplánovat. I v případě použití koní může dojít k nenadálým změnám, které zasáhnou do programu

(zranění, změny v chování ovlivněné např. fyziologicky, počasí, nečekané podněty plašící koně aj.). Během programu je nutné mít záložní formy aktivit bez koní. V každém případě je potřeba situace řešit a práci v týmu koordinovat.

4.2.14 Práce po akci

Zorganizováním akce práce týmu nekončí. Program a jeho průběh, naplnění a uskutečnění vytyčených cílů, průběh dramaturgie by měly být na závěr zhodnoceny. To, co tým vyhodnotí jako povedené a co jako nepovedené s následným návrhem, jak se těch nepovedených částí v budoucnu vyvarovat, by si neměl nechávat pro sebe, ale postoupit je další veřejnosti.

5 Diskuse

Má vůbec smysl zkoušet do zážitkově pedagogických programů zapojovat koně? Myšlenka uplatnit koně v zážitkově pedagogických programech by podle teoretické části textu byla nejspíš velkým přínosem. Mezi pozitiva bych zahrнула širokou škálu možností, jak koně v programu využít, s tím, že jsou právě díky koni v tomto směru jedinečné, mohou působit ve všech oblastech jako je osobnostní růst, sociální pole, vztahy ke společnosti. Výhodou je i to, že kůň je sám o sobě velkým motivačním prostředkem, a jako takový jej může realizační tým využít.

Nebyla by příprava a realizace takového programu moc komplikovaná? Jsou tu i negativa, jak plyne z šetření mezi chovatelskými subjekty, a tím je např. časové omezení, kdy se chovatelský subjekt může akce účastnit. Dále je to vyšší nákladovost, která způsobí vyšší cenu kurzu nebo zesílenou nutnost sehnat jiné finanční zdroje na podporu projektu. Mezi drobnější omezení bych zařadila i to, že místo konání kurzu by se mělo odvíjet od místa působení chovatelského subjektu. Ne vždy to ale musí být negativní přínos, někdy naopak místo působení subjektu může být plně vyhovující a novou lokalitou pro zážitkově pedagogické programy. Další problém by mohl nastat s účastí zástupce subjektu na přípravných schůzkách. Ale i tady se může přístup daného majitele chovu individuálně lišit. Během konání akce se však dá předpokládat vstřícné a obětavé nasazení doprovodného personálu. Nicméně všechna tato omezení mohou být snadno řešitelná. V hlavní míře záleží především na dohodě s konkrétním chovatelským subjektem. Tady se znovu opírám o to, že subjekty mají zájem o účast s koňmi na zážitkově pedagogických programech.

6 Závěry

Z výše uvedených poznatků o vlivech a působení koně na člověka je zřejmé, že kůň je přinejmenším vhodným prostředkem zážitkové pedagogiky ve směru osobnostního růstu člověka, jeho sociálního vývoje i vztahu ke společnosti. Ze šetření mezi chovatelskými subjekty můžeme odvodit, že subjekty zabývající se chovem a prací s koňmi mají zájem podílet se s nimi na programech zážitkové pedagogiky. Jsou zde však jistá omezení, především s výše zmíněnými časovými intervaly v průběhu roku, kdy je subjekt vázán buď sezónní prací v přidružené výrobě, nebo managementem porodů u chovných klisen. Proto je třeba vybírat program a jeho zacílení v souladu s možnostmi chovatelského subjektu.

Z finančního i bezpečnostního hlediska se jako nejvhodnější jeví konání programu přímo v místě působení subjektu nebo jeho blízkém okolí. V tomto případě se dá i předpokládat možnost zapojení většího počtu koní do programu, což by bylo zajímavé např. z etologického pohledu a pro program by se tedy koně mohli vhodně využívat ze země. Záleží však na skladbě stáda (plemeno, pohlaví, stupeň výcviku, věk), které je ve vlastnictví daného subjektu, zda se budou moci koně použít i k ježdění.

Ze šetření vyplývá, že doprovázející personál má dobré předpoklady ke spolupráci s realizačním týmem. Upřednostní se pobyt minimálně jednoho ošetřovatele na akci, na místě konání kurzu. Subjekt by se účastnil i vícedenních programů, záleželo by na konkrétním subjektu a programu. Možnost využití koní se naskýtá ve většině krajů ČR.

7 Souhrn

Bakalářská práce podává ucelené informace z oblasti chovu koní a působení koně na člověka. Zvažuje potřebu výchovy lidské společnosti a jedince formou zážitkové pedagogiky, kde se koně mohou využít jako základní formativní pedagogický prostředek. S koňmi se dají provozovat různé hipické aktivity od pozorování koní, přes práci ze země a kolem nich, až po vožení se a ježdění na koni.

Z dotazníkového šetření mezi chovatelskými subjekty ohledně jejich zájmu a možnostech účastnit se programů zážitkové pedagogiky vyplývá, že subjekty zabývající se chovem a prací s koňmi mají zájem podílet se s nimi na programech zážitkové pedagogiky, avšak v závislosti na časových intervalech v průběhu roku, při konání programu přímo v místě působení subjektu nebo jeho blízkém okolí. Proto je třeba vybírat program a jeho zacílení v souladu s možnostmi chovatelského subjektu. Doprovázející personál by měl být podle šetření vstřícný k lidem. Upřednostní se pobyt minimálně jednoho ošetřovatele na akci, na místě konání kurzu. Subjekt by se účastnil jak krátkých, tak i vícedenních programů. Možnost využití koní se naskýtá ve většině krajů ČR.

8 Summary

The thesis gives us rounded-off information about horse breeding and horse action at a human. It considers the need of human society and individual education by an experiential education, where horses should be used as a fundamental formative educational instrument. We can do many hipo-activities with horses from watchig them, working with them from land and around them, to riding on horseback and even riding a horse.

By the examination of the chosen horse breeders, we can say that breeders are interested in participation in experiential education programmes, however, its participating is depending upon doing the progarmme in particular season periods and at the breeder's place or near by. That's why the programme and its targeting sould be according to possibilities of the breeder. The staff going with horses should have good possibilities to cooperate with people. There would be prefered a stay of at least one stable-man at the place the programme would be hold. The breeder would participate in both short and few days programmes, too. There is a poossibility to use horses for the experiential education programmes almost in every region of the Czech Republic.

Seznam použité literatury

- BOŘÁNEK, Václav, KRÝSOVÁ, Barbora (2006). *Zařikávači koní*. Blažejov : Harmony. 96 s. ISBN 80-903484-2-4
- ČIHOVSKÝ, Jaroslav (2006). *Studijní text pro posluchače FTK UP Olomouc*. [Učební texty] Olomouc : UP Olomouc. 42 s.
- DUŠEK, Jaromír, et al. (1999). *Chov koní*. Praha : Nakladatelství Brázda, s. r. o. 352 s. ISBN 80-209-0282-1
- DVOŘÁKOVÁ, Daniela (2010). Kůň jako rituální oběť a magické medium. *Jezdectví*, 58. (2/2010), 84-85.
- EDWARDS, Elwyn Hartley (1992). *Velká kniha o koňoch*. (J. Hrabínová, Trans.) Bratislava : GEMINI, spol. s.r.o. (Originál vydán 1991). 240 s. ISBN 80-85265-34-4
- EDWARDS, Elwyn Hartley (1998). *Obrazová encyklopedie koní*. (H. Kholová, Trans.) (2nd ed.). Praha : Ottovo nakladatelství. (Originál vydán 1994). 400 s.. ISBN 80-7181-192-0
- FRÖMEL, Karel (2002). *Kompendium psaní a publikování v kinantropologii*. Olomouc : UP Olomouc. 126 s. ISBN 80-244-0514-8
- HANUŠ, Radek, CHYTILOVÁ, Lenka (2009). *Zážitkově pedagogické učení*. Praha : Grada Publishing, a.s. 192 s.. ISBN 978-80-247-2816-2
- HERMAN, Marek (2008). *Najděte si svého marťana* (2nd ed.). Olomouc : Hanex. 236 s. ISBN 978-80-7409-023-3.
- HOLLÝ, Karol, HORNÁČEK, Karol (2005). *Hipoterapie. Léčba pomocí koně*. Ostrava – Mariánské Hory : Montanex, a. s. 295 s. ISBN 80-7225-190-2.
- JIRÁSEK, Ivo (2005). *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*. Olomouc : UP Olomouc. 355 s. ISBN 80-244-1176-8.
- MÍČEK, Libor (1976). *Sebevýchova a duševní zdraví*. Praha : SPN. 224 s.
- MOTYGINOVÁ, Zdena (2009). Pojistěte si svého koníčka. *Jezdectví*, 57. (3/2009), 66-67.
- VÁŽANSKÝ, Mojmír, SMÉKAL, Vladimír (1995). *Základy pedagogiky volného času*. Brno : Paido. 191 s. ISBN 80-901737-9-9.

Internetové zdroje

- JAROŠOVÁ, Darja (2006). *Výzkum v ošetrovatelství*. [Učební texty] Ostrava. Retrieved 2.4.2010 from the World Wide Web: <http://projekty.osu.cz/mentor/II-vyzkum%20v%20osetrovatelstvi.pdf>
- PETRUSOVÁ, Hana (2004). *Genetické minimum I*. Retrieved 5.1.2010 from World Wide Web: <http://www.spicove.cz/chovatelstvi/genetika/geneticke-minimum-cast-1.php>
- ČESKÁ JEZDECKÁ FEDERACE (2009). *Vzdělávání v České jezdecké federaci*. Retrieved 15.2.2010 from the World Wide Web: http://www.cjf.cz/dokumenty/vzdelavani/Vzdelavani_v_CJF_1_7_2009.pdf
- ARCHER, Sheila (2007). *Night Blindness in the Appaloosa (CSNB)*. Retrieved 5.1.2010 from World Wide Web: http://www.appaloosaproject.info/index.php?module=pagemaster&PAGE_user_op=view_page&PAGE_id=34&MMN_position=67:67
- WESTERN RIDING CLUB ČR (2009). *Databáze členů WRC ČR*. Retrieved 29.10.2009 from the World Wide Web: <http://www.wrc.cz/db/active/user.php?id=55&>

Přílohy

Příloha č. 1 Dotazník pro chovatelské subjekty (CD-ROM)